

מגבית ה'געווערקשאפטען' והתמודות בקרב פועלי-ציון באמריקה (1924–1932)

רחל רוז'נסקי

מבוא

ב־14 בפברואר 1924, בעצרת רבת משתתפים שנערכה באולם 'קופר יוניון' בניו-יורק, הכריז מקס פיין, מזכיר ה'געווערקשאפטען' – האיגודים המקצועיים היהודיים המאוחדים (השם המלא ביידיש: 'פראייניגטע אידישע געווערקשאפטען', ובאנגלית: United Hebrew Trades) – על פתיחתה של מגבית ראשונה מסוגה בתולדות תנועת הפועלים היהודית באמריקה: מגבית של כלל הפועלים היהודים באמריקה לטובת הסתדרות העובדים הכללית בארץ-ישראל. סכום היעד שנקבע למגבית היה 150,000 דולר.¹ בראש העצרת ישבו שמונה מראשי תנועת הפועלים היהודית באמריקה. מפלגת פועלי-ציון – שהיתה מפלגה ציונית בעלת זיקה מובהקת לארץ-ישראל – יוצגה בידי איש אחד בלבד, מאיר בראון, והוא הופיע לא כנציג פועלי-ציון [להלן: פוע"צ], אלא כנציג מסדר האחווה הפועלי הלאומי היהודי, 'אידיש נאציאנאלער ארבייטער פארבאנד' [להלן: אנא"פ].²

מגבית ה'געווערקשאפטען' הסתיימה ב־16 ביולי, והיבול הכספי שלה הגיע לכשליש מן הסכום שהוכרו עליו בפתיחה.³ למרות זאת, בנובמבר-דצמבר 1925 החליטו כל הארגונים שהשתתפו במגבית לחזור עליה, ובינואר 1926 אף הוחלט

* המאמר מבוסס על חלקים מפרק מעבודת דוקטור בנושא 'מפלגת הפועלים היהודית הסוציאליסטית פועלי-ציון באמריקה 1905–1931', אוניברסיטת תל-אביב 1995, בהנחייתו של פרופ' מתתיהו מינץ. לפרופ' מינץ נתונה תודתי על הדרכתו ועצתו.

1. 'געווערקשאפטען קאמפיין פאר א"י וואקסט זיך פאנאנדער', דער אידישער ארכייטער, 22.2.1924, עמ' 10.

2. ראשי העצרת היו: מקס צוקרמן, מזכיר איגוד הכובענים, אברהם שיפליאקוב מ'הפארבאנד היהודי הסוציאליסטי', י' גולדשטיין מאיגוד האופים, יוסף שלוסברג, מזכיר איגוד פועלי ההלבשה המאוחדים של אמריקה, אוסיף וולנסקי, מזכיר איגוד פועלי העור, וישראל פיינברג מאיגוד יצרני המעילים. ראה: א' העמלין, 'פינף יאר געווערקשאפטען-קאמפיין אין אמריקה', ארץ-ישראל בוך און סאוועניר, ניו יורק 1928, עמ' 42.

3. א' העמלין, שם, עמ' 43.

לעשותה למגבית שנתית קבועה, שתיקרא מגבית ה'געווערקשאפטען' (מגבית האיגודים המקצועיים).⁴ מסוף 1927 עמד בראש המגבית מי שהיה עד אז מזכיר פוע"צ - אייזיק המלין.

לפוע"צ נודע תפקיד מכריע בהנעת הדינמיקה שהובילה לפתיחתה של מגבית ה'געווערקשאפטען' למען ההסתדרות, והם אף השתתפו בה באופן פעיל. אולם בסופו של דבר לא היתה זו מגבית של פוע"צ אלא של האיגודים המקצועיים היהודיים המאוחדים.⁵ אף-על-פי-כן, בזיכרון המפלגתי היתה מגבית זו לגולת כותרת⁶ ותוארה כמעין פסגה⁷ וכאחת הפעולות החשובות בדברי ימי המפלגה.⁸

מפלגת פוע"צ באמריקה קמה ב-1905 על בסיס מצע אידיאולוגי ציוני-סוציאליסטי ייחודי, שונה מזה של מפלגות פוע"צ בארצות האחרות. מצעה הדגיש, כמעט באופן בלעדי, את עבודת ארץ-ישראל.⁹ למרות זאת, כבר לפני מלחמת העולם הראשונה התאפיין הפרקסיס שלה בפיתוח נרחב של העבודה הלאומית בגולה ובזיקה אליה בפיתוח דפוסי פעילות פוליטית על-פי המודל של המפלגות הפוליטיות היהודיות במזרח אירופה. התפתחות זו הגיעה לשיאה בשנות מלחמת העולם הראשונה, כאשר פועלם ומאבקהם של פוע"צ (בעיקר הקמת ועד הסעד העממי - The People's Relief Committee,¹⁰ ותפקידם במאבק לכינונו של הקונגרס היהודי האמריקני¹¹) הקנו להם עמדה של השפעה בקרב ציבור הפועלים היהודים באמריקה ובקרב יהדות אמריקה בכלל, ואף עודדו את יומרותיהם הפוליטיות בציבוריות היהודית באמריקה.

בתום המלחמה התברר אופק העשייה הציבורית היהודית של פוע"צ באמריקה

4. א' העמלין, 'די הסתדרות און דער געווערקשאפטען קאמפיין', בתוך: ל' שפיזמאן (עורך), א פערטל יארהונדערט הסתדרות, ניו-יורק 1946, עמ' 265. וכן א' העמלין (לעיל), הערה (2), עמ' 44.
5. דער אידישער ארבייטער, 28.10.1927, עמ' 10.
6. י' ענטיין, 'די פירערלאזע אמריקע און די פועלי-ציון', דער אידישער קעמפפער, 20.12.1935, עמ' 128.
7. מ' בראון, 'אייניגע קאפיטלען אין אונזער פארטיי', דער אידישער ארבייטער און פארין פאלק, 16.10.1931, עמ' 16-18.
8. J. Katzman, *Commitment: the Labor Zionist Life-Style in America*, New York 1975, pp. 167-169; ש' סיגעל, 'דער אנהויב פונ'ם געווערקשאפטען קאמפיין', דער אידישער ארבייטער, 30.10.1930, עמ' 15-16.
9. פראגראם פון דער סאציאליסטישער ארגאניזאציע פועלי-ציון פון אמריקא [בלא ציון מקום ושנת ההוצאה], עמ' 10-12.
10. People's Relief Committee (PRC) - ועד הסעד העממי (פר"ק), ארגון הסעד שהקימו הארגונים הסוציאליסטיים היהודיים באמריקה ב-1915. הצטרף מיד לארגון הג'וינט, שהיה ארגון גג של שלושה ארגונים. הפר"ק התפרק ב-1924.
11. על הקונגרס היהודי האמריקני ראה: J. Frankel, 'The Jewish Socialists and the American Jewish Congress Movement', *Yivo Annual of Jewish Social Science*, 16 (1976), pp. 202-341

כמוגבל למדי, אבל זו היתה שעתן של התקוות והחלומות שהתעוררו בעקבות קץ המלחמה והצהרת בלפור. פוע"צ ביקשו להפגין אקטיביזם ציוני ברוח הזמן ובהיבט לעצב דרכי פעולה שיאפשרו להם לשמור על מעמדם בציבוריות היהודית באמריקה. הנוסחה שהם רצו לפתח היתה של פעילות לגיבושו ולטיפוחו של האתוס הציוני בקרב הפועלים היהודים באמריקה, ושל ניסיון לעשות פעילות זו לאלמנט מארגן של הציבור הזה בהנהגתם.

בהתאם לכך, כבר ביוני 1918 ניסו פוע"צ לקיים את קונגרס הפועלים היהודים למען ארץ-ישראל, שדן, בין היתר, בתפקידם של הפועלים היהודים באמריקה בסיוע לבניין המדינה היהודית בארץ-ישראל,¹² ובפברואר 1921 פתחו את מגבית כלי העבודה ('געצייג קאמפיין'), שנועדה לגייס כספים לרכישת כלי עבודה חקלאיים בעבור פועלי ארץ-ישראל. מגבית זו אמנם נחלה הצלחה גדולה, אך לא נשענה על הצהרה ציונית וחשוב מזה – היתה מבצע חד-פעמי.¹³ פוע"צ שאפו אפוא ליוזם מבצע ציוני גדול יותר וקבוע יותר, אלא שבאותן שנים עצמן עמדו בפניהם קשיים לא מבוססים.

מאז 1920 נאלצו להתמודד עם בעיות של מנהיגות.¹⁴ גם שורות המפלגה התדלדלו עקב יציאת חברים לארץ-ישראל במסגרת הגדוד העברי, ועוד יותר מזה בשל תהליכי האמריקניזציה והתרחקותם מהווי המהגרים, שהחברות בפוע"צ היתה אחד מביטוייו.¹⁵

מגבית ה'געצייג קאמפיין' היתה לכאורה המפעל הציוני שביקשו פוע"צ לנהל: היא העמידה את עבודת ארץ-ישראל על סדר יומם של מאות סניפים של ארגוני פועלים שונים,¹⁶ ואף היתה למפעל קבוע שנמשך שנים. לשון אחר, המגבית הצליחה

12. 'רעזולוציעס אנגענומען אויפן ארבייטער קאנגרעס פאר ארץ-ישראל', דער אידישער קעמפפער, 21.6.1918, עמ' 5; וראה גם: באריכט פון צענטראל קאמיטעט פון דער אידישער סאציאליסטישער ארבייטער פארטיי, פועלי-ציון צו דער 11טער פארטיי קאנווענשאן, [ללא מקום הוצאה] 1918, עמ' 8-9.
13. על מגבית כלי העבודה ראה: 'ווי אזוי דארף דורכגעפירט ווערען דער געצייג קאמפיין פאר די ארבייטער אין ארץ-ישראל', די צייט, 11.2.1921.
14. במהלך העשור הנידון התחלפו ארבעה מוזכרים: הירש אהרנרייך, אייויק המלין, פנחס קרוז וברל לוקר, איש חברית העולמית של פוע"צ, וכן כיהנו לסירוגין מוזכריות שמילאו את תפקיד מוזכר המפלגה בהיעדר אדם מתאים לתפקיד. על החלפת המלין בקרוזו ראה: 'רעזולוציעס פון דער 16טער פארטיי קאנווענשאן' (שיקגו, 12-16 באוקטובר 1927), ארכיון פועלי-ציון בארצות-הברית, אה"ע, חטיבה III-24-73, תיק 554 [להלן: אפצא"ה]. על החלפת קרוזו במוכריות בת כמה חברים והחלפתה של זו בישראל אפלכאום ובלוקר ראה: דער אידישער ארבייטער, 6.11.1929, עמ' 6-7.
15. על מקומו של אתוס המהגרים כגורם להצטרפות למפלגת פוע"צ באמריקה ראה: מ' מינץ, זמנים חדשים – זמירות חדשות: בר ברוכוב 1914-1917, תל-אביב 1988, עמ' 51-52.
16. ניסוח זה נקט דוח הוועד המרכזי שהוגש לוועידה המפלגתית ה-15, שנערכה ב-24 עד 31 בדצמבר 1924 בניו-יורק. 'באריכט פון צענטראל קאמיטעט צו דער קאנווענשאן', דער אידישער ארבייטער, 23.1.1925, עמ' 12.

להנחיל את האידיאולוגיה של פוע"צ, כלומר את עבודת ארץ-ישראל, להמוני פועלים יהודים באמריקה, ומן הבחינה הזאת היא היתה הצלחה גדולה.

למרות זאת, במאמר הזה אבקש להראות כי באורת פרדוקסלי הצלחת המגבית ובעיקר היותה למוסד של קבע ביהדות אמריקה היו לפוע"צ לרועץ. ככל שהאידיאולוגיה של פועלי-ציון התבססה בקרב ציבור הפועלים היהודים באמריקה, הלכו פוע"צ ואיבדו ממעמדם כמטפחיו, וכוחם הפוליטי נחלש. לשון אחר: דיאלקטית, ככל שפוע"צ הצליחו להביא את הרעיון שלהם לידי ביטוי מעשי, כך הלך מעמדם ונתגמד.

הטענה שאבקש לבסס היא שכוחם והשפעתם של פוע"צ באמריקה בשנות ה-20 הושפעו, בלי ספק, גם מן השינויים הפוליטיים שהתחוללו אחרי סיום מלחמת העולם הראשונה וגם מתהליכי ההתפתחות של החיים היהודיים באמריקה. אבל הגורם הקונקרטי שסלל את הדרך לתמורות הגדולות במעמדם הפוליטי, לרבות יציקת דפוסים ארגוניים חדשים, היה מגבית ה'געווערקשאפטען' והתהליכים הקשורים בה. ייחודה של המגבית לא היה רק בתפקיד הדומיננטי שמילאו בה הארגונים הסוציאליסטיים הלא-ציוניים, אלא גם, ובעיקר, בקשרים שנרקמו - ביוזמתם של פוע"צ - בין אישים במחנה הסוציאליסטי הלא-ציוני באמריקה ובין ראשי ההסתדרות בארץ-ישראל. הקשרים הללו הניעו דינמיקה שראשיתה בהקרנה של ההתפתחויות בתנועת הפועלים בארץ-ישראל, ובעיקר הקמת ההסתדרות, על פוע"צ באמריקה ועל תנועת הפועלים היהודית באמריקה בכלל; המשכה במעורבות גדלה והולכת של אנשי ארץ-ישראל במגבית; ואחריתה בהשפעה על תהליכים במפלגת פוע"צ באמריקה שזירזו את איחודה עם מפלגת צעירי-ציון של אמריקה ב-1931. תהליכים אלה הם שאפשרו את הקמתה באמריקה של הליגה למען ארץ-ישראל העובדת ב-1932, על כל משמעויותיה לגבי מעמדם הפוליטי של פוע"צ.

הפועלים היהודים באמריקה וזיקתם לארץ-ישראל

סיפור תולדותיה של מגבית ה'געווערקשאפטען', כפי שהוא מובא בחיבוריהם של אנשים שהשתתפו בה, מייחס את יוזמת המבצע הגדול הזה לראשי המחנה הסוציאליסטי הלא-ציוני באמריקה מזה, ולראשי ההסתדרות, וליתר דיוק לבן-גוריון, מזה.¹⁷ גרסה זו חוזרת גם במחקר המסתמך על חלק מהתיאורים הללו, ושאיך מכנה את המגבית בשם 'מגבית ההסתדרות'.¹⁸

ואולם אף-על-פי שהיוזמה המידית לפתיחת המגבית היתה של מקס פיין, מזכיר ה'געווערקשאפטען', ושל הארי לאנג, איש 'פארווערסט', הרי את יסודותיה הניחו ראשי פוע"צ באמריקה, וליתר דיוק ברוך צוקרמן, מראשוני ומראשי פוע"צ באמריקה

17. שם, עמ' 41. גרסה זו חוזרת גם בזכרונותיו של המליץ שלא התפרסמו, בכתב-יד שמסר לי בנו, איזידור המליץ, בניו-יורק ב-1988.

18. ראה: "גולדשטיין, ההסתדרות ופועלי ארצות הברית, תל-אביב 1984, עמ' 34.

וחסידו ותלמידו המובהק של נתמן סירקין. הוא שיום את הקשר בין ראשי ההסתדרות לראשי האיגודים המקצועיים היהודיים המאוחדים באמריקה, והקשר הזה הביא לידי פתיחת המגבית.

בראשית יוני 1923 (היום המדויק אינו מצוין במקורות)¹⁹ נועדו יחדיו מקס פיין, הארי לאנג ועוד אחדים מראשי הארגונים היהודיים הסוציאליסטיים באמריקה, כדי לדון במעורבותם של הפועלים היהודים באמריקה בחיים הציבוריים היהודיים.²⁰ בפגישה נידונו שני נושאים קונקרטיים: האחד, השתתפותם של הפועלים היהודים בקונגרס היהודי האמריקני, והאחר, שאלת שיגורה של משלחת פועלים לארץ־ישראל. עניין המשלחת זכה לדיון מפורט ולבחינה מעשית, והוא שייחד את הישיבה. מרבית המשתתפים – ואין צריך לומר נציגי פוע"צ ואנא"פ – תמכו בהתלהבות ברעיון ההשתתפות בעניינים לאומיים יהודיים, לרבות סיוע לפועלי ארץ־ישראל.²¹ הרעיון הקונקרטי של שיגור משלחת פועלים לארץ־ישראל זכה לתמיכתם של אנשי פוע"צ, אך עורר התנגדות בקרב אנשי האיגודים המקצועיים.²²

למרות ההתנגדות הוקמה אחרי הפגישה ועדה שתפקידה היה לארגן את משלחת האיגודים המקצועיים לארץ־ישראל.²³ למזכיר הוועדה נבחר ברוך צוקרמן, ליושב־ראש – מקס פיין, וחבריה היו בנימין שלזינגר, נשיאו לשעבר של איגוד הפועלים הבין־לאומי לבגדי נשים, יעקב רוברטס, סגן נשיא 'ארבייטער רינג', מסדר האחווה הפועלי הלא־ציוני, אוסיפ וולנסקי, איש איגוד יצרני מוצרי העור, ומ' גיליס, איש חברת ההוצאה לאור 'פארווערטס'.²⁴

הדרך למגבית: ברוך צוקרמן ודוד בן־גוריון

אף־על־פי שברוך צוקרמן היה נציגם היחיד של פוע"צ בוועדה זו, נודע לו, כאמור, תפקיד מפתח ביצירת הדינמיקה שהביאה בסופו של דבר לידי הקמת מפעל מגבית הגעווערקשאפטען וכל מה שנבע ממנו. קרוב לוודאי שצוקרמן הבין את הקשיים שייערמו בדרך להשגת הסכמתם של ראשי תנועת הפועלים לשיגורה של משלחת מטעם האיגודים המקצועיים לארץ־ישראל. הוא הניח אפוא שפנייה ישירה מטעם ראשי ההסתדרות אל ראשי האיגודים המקצועיים היהודיים המאוחדים תעודד את

19. ככל הנראה נערכה הפגישה לפני 11 ביוני, שכן ביום זה התקיימה ישיבת הוועד המרכזי [להלן: וע"מ] של פוע"צ, שדנה ברעיונות שעלו בה. ראה: דוח ישיבת הווע"מ, 11.6.1923, אפצא"ה, תיק 431.

20. א' העמלין (לעיל, הערה 2), עמ' 41.

21. צוקרמן לבן־גוריון, 21.6.1923, בתוך: ב' צוקערמאן, זכרונות, ב, ניו־יארק 1963, עמ' 289–286. במכתב זה הציג צוקרמן את היוזמה לרעיון כחסרת חשיבות, אך שב ושייך אותה לפיין וללאנג, ויש בכך כדי לתזק את תיאורו של המלין.

22. דוח ישיבת הווע"מ של פוע"צ, 11.6.1923, אפצא"ה, תיק 431.

23. ב' צוקערמאן, זכרונות, ב, עמ' 289–286.

24. שם.

האחרונים להחליט על שיגור המשלחת, והחלטה חיובית של האיגודים המקצועיים תשפיע על עמדתם של החלקים האחרים בתנועת הפועלים היהודית באמריקה. ב-21 ביוני 1923 שיגר צוקרמן מכתב אל בן-גוריון, ובו תיאר את ההתפתחויות האחרונות בתנועת הפועלים היהודית באמריקה. הוא הדגיש שבקרוב עומד להיערך כינוס גדול של האיגודים המקצועיים היהודיים המאוחדים, בהשתתפות נציגי הארגונים שהשתתפו בפגישה הלא רשמית הראשונה, שבה נידון רעיון המשלחת לארץ-ישראל. 'עמדת האיגודים המקצועיים היהודיים המאוחדים', כך כתב צוקרמן, 'תעצב במידה רבה את עמדת ה"פארווערטס", שיש לו השפעה רבה ברחוב היהודי באמריקה'. לפיכך הציע צוקרמן שההסתדרות, שהיא הארגון המייצג את כלל הפועלים היהודים בארץ-ישראל, תשגר מכתב אל האיגודים המקצועיים היהודיים המאוחדים - הארגון המייצג את כלל הפועלים היהודים באמריקה - ובו תציג את הישגי הפועלים בארץ-ישראל, תציין את חובתם של הפועלים היהודים באמריקה לסייע לפועלי ארץ-ישראל, ותזמין משלחת מטעמם לבקר בארץ-ישראל. צוקרמן היה סבור שמכתב כגון זה יסייע בידי האיגודים המקצועיים היהודיים המאוחדים להגיע להחלטה אופרטיבית בדבר שיגור המשלחת, ושהידוק הקשרים בין האיגודים המקצועיים להסתדרות עתיד להניב פירות רבים בשדה עבודת ארץ-ישראל באמריקה.²⁵

בתגובה על מכתבו של צוקרמן²⁶ שיגר בן-גוריון איגרת ארוכה ומפורטת אל האיגודים המקצועיים המאוחדים. באיגרתו תיאר את מצבם של הפועלים היהודים המאורגנים בארץ-ישראל ומנה את הישגיהם: הקמת המשביר, בנק הפועלים, קופת-חולים ובעיקר ההסתדרות, שכל הגופים האלה כפופים לה. הוא שיבח את תרומתם של הפועלים היהודים באמריקה לפועלי ארץ-ישראל בשנות המלחמה במסגרת ועד הסעד העממי (People's Relief Committee) ודיבר על חובתם כלפי פועלי ארץ-ישראל בעת הזאת. לאור כל זאת הוצע במכתב שהפועלים היהודים המאורגנים באמריקה ישגרו משלחת לארץ-ישראל כדי לעמוד על מאפייני חייהם של הפועלים היהודים בארץ-ישראל ועל צורכיהם.²⁷

על החשיבות שייחס בן-גוריון ליצירת הקשרים בין תנועת הפועלים היהודית באמריקה ובין ההסתדרות אפשר ללמוד משיגורה של משלחת ההסתדרות לאמריקה בקיץ 1921 (חבריה היו ברל כצנלסון, מניה שוחט ויוסף ברץ), וכמובן מן

25. שם.

26. בן-גוריון לא ציין ביומנו שהמכתב הוא תגובה על מכתבו של צוקרמן. ביומנו כתב: 'לפני לכתתי למוסקבה להשתתף בתעודיכה התקלאית הבין-לאומית שלחתי לתנועת הפועלים היהודית באמריקה מכתב על תנועת הפועלים העברית בא"י, ד' בן-גוריון, זכרונות, א, תל-אביב 1971, עמ' 220. גם במכתבו של בן-גוריון לתנועת הפועלים באמריקה אין מכתבו של צוקרמן נזכר, אבל מתוכנו ומתאריכו ברור שזו תגובה על מכתבו של האחרון.

27. בן-גוריון למרכו האגודות המקצועיות של הפועלים היהודים באמריקה, 24 ביולי 1923, בתוך: 'י' ארו (עורך), אגרות דוד בן-גוריון, ב, תל-אביב 1972, עמ' 132-141. תרגום השם 'געועוערקשאפטען' ל'אגודות מקצועיות יהודיות' מופיע במכתבו המקורי של בן-גוריון.

ההתפתחויות בשנים הבאות, אחרי שמגבית ה'ג'עווערקשאפטען' הפכה למגבית של קבע. מיד אחרי שיגור האיגרת אל ראשי האיגודים המקצועיים נתן בן-גוריון ביטוי ברור לכך גם במכתבו אל צוקרמן:

רואה אני למותר להגיד לך שמעשה זה שעשתה מפלגתנו באמריקה [התיווך בין ההסתדרות לאיגודים המקצועיים], אם רק יצלח, הוא המעשה הכי גדול לא רק בתנועתנו הפרולטרית כי אם גם בכל התנועה הציונית בשנים האחרונות. אני חושב את השתתפותה של תנועת-הפועלים באמריקה למעשה יותר חשוב מהנצחון הדיפלומטי של הכרזת בלפור [הדגשה שלי, ר"ר].²⁸

איגרתו של בן-גוריון עוררה סערת רוחות ברחוב היהודי הסוציאליסטי באמריקה. מנהיגי האיגודים המקצועיים אמנם תמכו ברעיון המשלחת, אך קמו לו מתנגדים בחלקים אחרים של תנועת הפועלים היהודית (בעיקר 'ארבייטער רינג' ו'פארווערטס').²⁹ אף-על-פי-כן החליטו ראשי האיגודים המקצועיים לכנס ב-20 באוגוסט 1923 ישיבה של נציגי הארגונים היהודיים המרכזיים באמריקה כדי להחליט בעניין המשלחת.³⁰

הישיבה היתה סוערת וזכתה לתגובות ברוב העיתונים, היהודיים והלא יהודיים כאחד,³¹ ובסופו של דבר הכריעו אנשי 'פארווערטס' נגד רעיון המשלחת ברוב של 30 נגד 11.³²

ישיבות הוועד המרכזי של פוע"צ לא עסקו בעניין שיגור המשלחת לארץ-ישראל, והעניין אף לא הוזכר לא בתכתובת המפלגתית ולא במקורות הממאריסטיים. אלה מדלגים היישר מאירועי חודש אוגוסט 1923 לדצמבר באותה שנה, מועד קבלת ההחלטה על מגבית ה'ג'עווערקשאפטען'.³³ אירועי החודשים אוקטובר-נובמבר מזווית הראייה של פוע"צ זוכים לתיאור מפורט רק במכתביו של ברוך צוקרמן אל אנשי ארץ-ישראל.

צמרת פוע"צ, שניצבה באותה עת בפני בעיות פנים מפלגתיות רבות, התקשתה כנראה להתמודד עם ראשי הארגונים הסוציאליסטיים האחרים, ויותר מזה עם השאלה

28. בן-גוריון לברוך צוקרמן, 26.7.1923, שם, עמ' 142.
29. מזכיר פוע"צ באמריקה למשרד קפא"י, 8.10.1923, אפצא"ה, תיק 439.
30. מזכיר פוע"צ באמריקה לקפלנסקי, 23.8.1923, אפצא"ה, תיק 436.
31. למכתבו אל בן-גוריון מיום 22 באוגוסט צירף צוקרמן קטעים מן העיתונים פארווערטס, טאג, מארגען'זשורנאל. ראה: צוקרמן לבן-גוריון, 22.8.1923 (לעיל, הערה 21), עמ' 290-292.
32. צוקרמן לבן-צ'בי, 5.10.1923, שם, עמ' 294-300.
33. הדבר ניכר בעיקר בנכדונותיו של המלין, שמאו 1927 שימש מזכיר מגבית ה'ג'עווערקשאפטען', תפקיד שהיה בעיניו פסגת פעילותו הציבורית. המלין פותח את תיאורו בפנייתו של בן-גוריון, ומיד לאחר מכן עובר לאירועי דצמבר 1923. ראה א' המלין (לעיל, הערה 17).

מה יהיה מקומם של פוע"צ בעבודת ארץ-ישראל באמריקה, אם ינקטו הארגונים האחרים פעולה עצמאית.³⁴ לפיכך, אף-על-פי שאידיאולוגית פוע"צ שאפו לקרב את הארגונים הסוציאליסטיים היהודיים הגדולים באמריקה לעבודת ארץ-ישראל, הרי בפרק הזמן הנידון לא ביקשו לעצמם תפקיד מנווט בפעילותם הארץ-ישראלית ולא גיבשו טקטיקה לפעולה במסגרת הנסיבות שנוצרו סביב שאלת שיגורה של משלחת האיגודים המקצועיים היהודיים המאוחדים לארץ-ישראל.

השחקן הראשי, ואולי היחיד, בזירת היחסים שבין פוע"צ לראשי האיגודים המקצועיים המאוחדים בשאלת עבודת ארץ-ישראל נותר אפוא ברוך צוקרמן. מכתביו יותר משהם מלמדים על פעילותו חושפים את חוסר יכולתה של צמרת פוע"צ לנתח את המצב החדש שנוצר ולשקול את האפשרויות האופרטיביות שנובעו ממנו.

צוקרמן ראה בהצבעתם של אנשי 'פארווערטס' נגד רעיון המשלחת לארץ-ישראל בעיקר טעות טקטית של פוע"צ.³⁵ אבל ניתוחיו בדבר האלטרנטיבות האופרטיביות שעמדו לרשות פוע"צ מאלפים יותר מהסבריו על כשלון רעיון המשלחת.

במכתב אישי ארוך ומפורט שכתב לבן-צבי התגלה צוקרמן כמי שהבין לעומקם לא רק את מצבם של פוע"צ בציבוריות היהודית באמריקה ואת כוחם מול המפלגות הסוציאליסטיות האחרות, אלא גם את המצב האובייקטיבי של ארץ-ישראל ושל פועלי ארץ-ישראל, ואת השפעתו של המצב הזה על יחסי הכוחות בתוך תנועת הפועלים היהודית באמריקה:

היה זמן שניהלנו מאבק ערני נגד מנהיגי הפועלים היהודים. אותו מאבק נסתיים בקונגרס הפועלים המהולל ... ויחד עם חברים אחרים הבאנו אותו להצלחה הפגנתית גדולה. הצבתי לעצמי את השאלה: ראשית, האם יש לנו עכשיו אמצעים לחדש את המאבק, ושנית, ואם כן, האם שוב תהיה זו הצלחה הפגנתית בלבד ...?

לאחר מחשבה מעמיקה הגעתי למסקנה, שאין לנו עכשיו הכוח להתמודד עם מנהיגי הפועלים היהודים. וגם אילו היה לנו הכוח לא היינו משיגים יותר משהשגנו בקונגרס הפועלים: הפגנה נאה ללא תוצאות מעשיות [הדגשה שלי, ר"ר].³⁶

לפיכך סבר צוקרמן שיש לשאוף לשיתוף פעולה עם ראשי ארגוני הפועלים ולהסתפק בהישג ששיתוף פעולה זה יניב. והוא הוסיף והסביר:

אני כמעט בטוח כי במוקדם או במאוחר יחרף [בארץ-ישראל] המאבק בין האלמנטים הפועליים לאזרחיים ... אנו חייבים להרחיב את קשרינו בארצות

34. דוח הו"מ למועצת המפלגה עלתה שאלת גורלה של מגבית קפא"י לנוכח פעילותם הארץ-ישראלית של האיגודים המקצועיים. ראה: דוח הו"מ למועצת המפלגה המיוחדת, 25.12.1923, אפצא"ה, תיק 444.

35. צוקרמן לבן-צבי, 5.10.1923, בתוך: ב' צוקרמאן, זכרונות, כ, עמ' 294-300.

36. צוקרמן לבן-צבי, שם, שם, עמ' 297.

הגולה אל מעבר לחוגים הציוניים. ובעלי בריתנו הם הפועלים היהודים בכל הארצות. אני רואה בכירור את היום, שבו הפועלים היהודים בארץ-ישראל יהיו תלויים בעזרה המורלית והחומרית, שהפועלים היהודים יכולים לתת להם, יותר מאשר בוז של הציונים הכלליים. איננו יכולים להרשות לעצמנו לדחות את תהליך ההתקרבות שהחל בינינו לבין הפועלים היהודים ולנהל נגדם מאבק מחדש.

ברגע שאנחנו פותחים במאבק אנחנו דוחפים אותם לאיחוד עם מתנגדינו ...

לכך עלי עוד להוסיף כי כל כך נחלשנו עד כי אין בידנו הכוח להגיע אפילו להישגים של קונגרס הפועלים למען ארץ-ישראל. אז היינו מיד לאחר הצהרת בלפור והגדוד העברי, והאווירה הכללית היתה נוחה לענייננו [הדגשה שלי, ר"ר].³⁷

צוקרמן בא אפוא לכלל מסקנה שעליו לפעול כדי שתשובתם של האיגודים המקצועיים המאוחדים, גם אם תהיה שלילית תהיה לפחות ידידותית, ותאפשר שיתוף פעולה בעתיד בינם ובין ההסתדרות מכאן ובינם ובין פוע"צ מכאן. עוד החליט צוקרמן לנסות לבוא בדברים עם מנהיגים שונים כדי לפעול לארגון מגבית למען פועלי ארץ-ישראל.³⁸

הנה כי כן, צוקרמן היטיב לפרוש את יריעת הנסיבות, לעמוד על רקמת היחסים שבין הכוחות השונים, ולהצביע על מקומם של פוע"צ בתוכה. יתר-על-כן, הוא הבין כי הדרך היחידה העומדת לפני פוע"צ לא רק שלא לשמוט מידיהם את הישגי העבר אלא אולי אף לעלות על נתיב של עשייה ארץ-ישראלית גדולה, היא למצוא את שביל הזהב של עשייה משותפת עם ראשי הארגונים הסוציאליסטיים היהודיים, ויחד לפרוץ לעבר הישגים גדולים.

זאת ועוד. דומה שכבר בשלב זה היטיב צוקרמן לעמוד גם על השינויים שהתחוללו בתנועת הפועלים בארץ-ישראל וגם על המשמעויות שעשויות להיות לשינויים הללו בעבור פוע"צ באמריקה. הוא הבין כנראה שעם כינונה של אחדות-העבודה, ויותר מזה עם הקמת ההסתדרות, נפתח עידן חדש במציאות הפוליטית בארץ-ישראל, שתהיה לו הקרנה גם על אמריקה. ליכוד כוחותיהם של הפועלים תוך גישור על ההבדלים האידיאולוגיים שביניהם כדי להשיג את המטרה ביתר יעילות, כפי שנעשה בארץ-ישראל, היה לדעתו רעיון שתימצא לו מקבילה גם בתנועת הפועלים היהודית באמריקה. פעילותו של צוקרמן לקירוב האיגודים המקצועיים לעבודת ארץ-ישראל באמצעות קירובם לפועלי ארץ-ישראל ביטאה לדעתי את השקפתו זו.

37. שם, שם.

38. שם, שם.

בקיץ 1923 עדיין ראו כנראה מרבית חברי צמרת פוע"צ את רעיון שיתוף הפעולה עם האיגודים המקצועיים המאוחדים רק בהקשרי המציאות היהודית באמריקה, ולכן שקלו לערוך מגבית נפרדת לקפא"י (קופת פועלי ארץ-ישראל), ואולי אף לצאת למאבק גלוי נגד הארגונים הסוציאליסטיים היהודיים בשאלת הנתח שיהיה להם בעבודת ארץ-ישראל.³⁹ רק בנובמבר 1923 החליטה הנהגת פוע"צ לנקוט טקטיקה של פעולה משותפת עם האגפים האחרים של תנועת הפועלים היהודית, מתוך הנחה ששיתוף פעולה זה יסייע לפוע"צ בעבודת ארץ-ישראל וגם יקנה להם תנופה פוליטית חדשה.⁴⁰

בתכתובת המפלגתית השמורה בארכיון פוע"צ באמריקה אין רמזים לדיונים שקדמו להחלטה זו, ואפשר לשער כי ידו של צוקרמן היתה רבה בסלילת הדרך אליה. מכל מקום, דומה שהחלטה מרמזת על כיווני הדינמיקה שהביאה לירי שינוי במעמדם של פוע"צ בתור מנהיגי עבודת ארץ-ישראל של הפועלים היהודים באמריקה, כפי שיובהר להלן.

כמו בפרשת משלחת ההסתדרות של 1921-1922, גם הפעם היו אלה אנשי 'פארווערטס' שבלמו את שאיפותיו הארץ-ישראליות של מקס פיין, ועמדתם היא שגרמה לו להשיב לפניית ההסתדרות בשלילה.⁴¹ את תשובתו השלילית נימק בטענה שעדיין אין השעה כשרה לשיגורה של המשלחת לארץ-ישראל, ולמעשה אין צורך במשלחת כגון זאת, שכן הפועלים היהודים באמריקה יודעים את מצבם של פועלי ארץ-ישראל לאשורו ואף מתחייבים לעשות מאמץ כדי לסייע להם.⁴²

אבל שלא כפי שאירע בפרשת משלחת ההסתדרות של 1921-1922, עתה גרמה עמדתם של אנשי 'פארווערטס' לשינוי כיוון העשייה בלבד, אך לא הצליחה לבלום את תנופתה. מיד לאחר שיגור מכתבו החל פיין בפעולות מעשיות לשם סיוע לפועלי ארץ-ישראל. לקראת אמצע נובמבר 1923 בחרו האיגודים המקצועיים המאוחדים בוועדה שתעבד תוכנית לגיוס עזרה מיידית לארץ-ישראל העובדת,⁴³ וזו המליצה על

39. צוקרמן לבן-צבי ולבן-גוריון, 5.11.1923, שם, עמ' 300-301.

40. מזכיר פוע"צ באמריקה ללשכת הברית העולמית של פוע"צ בברלין, 6.12.1923, אפצא"ה, תיק 443.

41. לא מצאתי את מכתבו המקורי של פיין. קטעים מן המכתב מופיעים בחיבוריו של העמלין 'די הסתדרות' ... (לעיל, הערה 4) וכן 'פינף יאר...' (לעיל, הערה 2), עמ' 42. המכתב במלואו מצוטט אצל ש' סיגל, 'דער אנהויב פונ'ם געווערקשאפטן קאמפיין', דער אידישער ארבייטער, 10.10.1930, עמ' 17, בלי ציון תאריך המכתב. עם זה נראה שהמכתב נשלח באוקטובר 1923, שכן ממכתבו של צוקרמן אל בן-צבי מ-5 באוקטובר 1923 נראה שהמכתב עדיין לא נשלח, ואילו ממכתבו אל בן-צבי ואל בן-גוריון מ-5 בנובמבר עולה שהמכתב כבר נשלח. ראה: ב' צוקערמאן, זכרונות, ב, עמ' 294-301.

42. ש' סיגל (לעיל, הערה 41), עמ' 17.

43. התאריך המדויק אינו מצוין במקורות. המכתב המדווח על ישיבה זו הוא מ-16 בנובמבר, ונאמר בו שהישיבה נערכה באותו שבוע, כלומר בין 11 ל-16 בנובמבר. ראה: מזכיר פוע"צ באמריקה ללוקר, 16.11.1923, אפצא"ה, תיק 442.

כינוסה של קונפרנציה של כל ארגוני הפועלים היהודים באמריקה, שבה יוחלט על מגבית גדולה למען ארץ־ישראל. פוע"צ לא היו שותפים פעילים במהלכים הללו.⁴⁴ הקונפרנציה נערכה ב־7 בדצמבר 1923⁴⁵ בהשתתפותם של כ־80 צירים שייצגו את מרבית הארגונים היהודיים הסוציאליסטיים, לרבות פוע"צ ואנא"פ, והוחלט בה לערוך מגבית למען פועלי ארץ־ישראל במגמה לאסוף סכום של 150,000 דולר. באותו מעמד גם נבחרה ועדה שכללה שבעה נציגים של האיגודים המקצועיים היהודיים המאוחדים ועוד 18 אישים בולטים מבין ראשי איגודים מקצועיים אחרים, שמקצתם השתתפו במגבית כלי העבודה ומקצתם בקונגרס הפועלים היהודים למען ארץ־ישראל. עם האישים הללו נמנו מקס פיין, יוסף שלוסברג, אוסיפ וולינסקי, מקס צוקרמן ואחרים. שבעה מחברי הוועדה היו מטעם פוע"צ: דוד פינסקי, יצחק זאר, מאיר בראון, הירש אהרנרייך, איזיק המלין, שמואל סיגל וברוך צוקרמן.⁴⁶ לצמרת פוע"צ היתה אפוא נציגות נכבדה למדי בוועדה המכינה של מגבית ה'געווערקשאפטען', אולם למרות זאת עדיין היתה המגבית עצמה שנויה במחלוקת. בישיבת הוועד המרכזי שנערכה ב־10 בדצמבר 1923 טענו אחרים מן המשתתפים שעל פוע"צ לקבל עליהם את ארגונה של המגבית, אבל רוב המשתתפים סברו כי מאחר שהמגבית אמורה להיות של האיגודים המקצועיים היהודיים המאוחדים עדיף שהם יארגנו אותה.⁴⁷

מועד פתיחת המגבית נקבע ל־14 בפברואר. ב־7 בפברואר פורסם 'קול קורא' בחתימת הוועד למען מגבית ה'געווערקשאפטען' הקובע את יעדה של המגבית – גיוס 150,000 דולר למען פועלי ארץ־ישראל.

ב'קול קורא' אמנם הוזכרו אירועי החודשים האחרונים – פנייתה של ההסתדרות אל האיגודים המקצועיים ותשובתם, אך המסר הכללי של המגבית – כמו זה של

44. מזכיר פוע"צ באמריקה לקפא"י, 26.11.1923, אפצא"ה, תיק 442.
 45. מזכרונותיו של המלין עולה שנערכו שתי ועידות: אחת ב־5 בדצמבר ואחת ב־12 בו. ראה א' המלין (לעיל, הערה 17). במאמרי הזכרונות שלו אין המלין מזכיר כלל תאריכים. ראה: א' העמלין, 'די הסתדרות ...' (לעיל, הערה 4), עמ' 264; הנ"ל, 'פינף יאר ...' (לעיל, הערה 2), עמ' 42; הנ"ל, 'צען יאר געווארקשאפטען-קאמפיין אין אמריקה', ארץ־ישראל כוץ און סראוועניר, ניו־יורק 1933, עמ' 14. גם סיגל במאמר זכרונות אינו מציין תאריכים: ראה ש' סיגל (לעיל, הערה 41), עמ' 17. ואילו צוקרמן, במכתבו אל בן־צבי מ־12 בדצמבר, מספר שביום ו' האחרון, כלומר ב־7 בדצמבר, נערכה קונפרנציה של האיגודים המקצועיים היהודיים המאוחדים. ראה: צוקרמן אל בן־צבי, 12.12.1923, בתוך: ב' צוקרמאן, זכרונות, ב, עמ' 302–303. תאריך זה עולה גם ממכתבים שונים של אנשי פוע"צ: מזכיר פוע"צ באמריקה לבלומנפלד, 6.12.1923, אפצא"ה, תיק 443; מזכיר פוע"צ באמריקה אל לשכת הברית העולמית בברלין, 6.12.1923, אפצא"ה, תיק 443.
 46. צוקרמן לבן־צבי ולבן־גוריון, 12.12.1923, בתוך: ב' צוקרמאן, זכרונות, ב, עמ' 302–303.
 47. ישיבת הוע"מ, 10.12.1923, אפצא"ה, תיק 443.

מגבית כלי העבודה בפברואר 1921⁴⁸ – הוצג כלאומי-מעמדי ולא כציוני.⁴⁹ אבל גם הצגת הדברים ברוח זו לא היה בה לשכך את התנגדותם של אנשי 'פארווערטס' למגבית. העיתון התנגד לפרסום ה'קול קורא' כלשונו בטענה שהוא ציוני מדי, ו-150,000 דולר הוא סכום גבוה מדי.⁵⁰

פתיחתה של המגבית צוינה, כאמור, בעצרת המונים שנערכה באולם 'קופר יוניון' בניו-יורק ב-14 בפברואר 1924, ועוד באותו הערב נאספו 8000 דולר.⁵¹ מיד אחרי העצרת החלה עבודת המגבית ברחבי אמריקה. בערים רבות ובהן פילדלפיה, בוסטון, שיקגו, דטרויט, קליוולנד, טורונטו, מונטריאול ועוד נערכו אספות ופגישות שנועדו לאיסוף כספים, ובמרביתן השתתפו נציגים מטעם ועדת המגבית שבניו-יורק.⁵²

עוד לפני פתיחת המגבית הופיע מקס פיין במועצת המפלגה של פוע"צ (23-25 בדצמבר 1923) כדי להציג את המגבית ולהזמין את פוע"צ להשתתף בה. פיין תיאר את ההתקדמות ביחסה של תנועת הפועלים היהודית באמריקה לענייני ארץ-ישראל בתקופה האחרונה, ואף ציין שהפועלים היהודים היו לאחרונה לאלמנט בעל כוח מסוים. הוא עמד על סיכויי ההצלחה של המגבית והסביר כי מאחר שנועדה למטרות קונסטרוקטיביות סיכויי הצלחתה גבוהים ביותר. פיין הזמין את פוע"צ לקחת חלק פעיל במגבית, וביקשם – לאור היותם פרוסים ברחבי אמריקה – להקים ועדות מקומיות למען ארץ-ישראל העובדת כדי לשתף את סניפיהם במגבית. הפרופ' חיים פיינמן השמיץ את דברי התשובה של פוע"צ והתחייב לעשות כל שביכולתם כדי לסייע להצלחת המגבית.⁵³

הנה כי כן, מן השאיפה להוביל ולהנהיג את עבודת ארץ-ישראל, שאפיינה אותם מאז הקמתם, עברו פוע"צ לסיוע מאחורי הקלעים. כבר בערב פתיחתה של מגבית ה'געווערקשאפטען' מצאו עצמם נדחקים לקרן זוית של זירת העשייה והיו בחוקת מצטרפים בלבד ותורמים למאמץ הכללי, ולא מה שהיו עד כה: מנווטי המאמץ הכללי ומי שפעלו לצרף אליו כוחות אחרים.

מצב חדש זה גרם לפוע"צ לגלות יחס אמביוולנטי כלפי המגבית. שהרי מצד אחד שאפו לקרב את תנועת הפועלים היהודית לעבודת ארץ-ישראל, אך מן הצד האחר הסתפחותם למגבית ה'געווערקשאפטען', שמעמדם בה לא היה כמעמדה של אחרות העבודה בהסתדרות, צפנה סכנה לכוחם. בואה לעולם של מגבית ה'געווערקשאפטען',

48. 'צו די אידישע מאסן פון אמריקא!', בחתימת: 'געצייג קאמפיין פאר אידישע ארבייטער אין ארץ-ישראל', די צייט, 19.2.1921.

49. גוסס ה'קול-קורא', ראה: כרוז לפתיחת המגבית בחתימת מקס פיין, 7.2.1924, אפצא"ה, תיק 448.

50. ישיבת הו"ע"מ, 4.2.1924, אפצא"ה, תיק 448.

51. ש' סיגל (לעיל, הערה 41), עמ' 18. סיגל מעיר שהתרומה הראשונה היתה של אנא"פ.

52. שם.

53. 'באריכט פון פארטייראט', דער אידישער ארבייטער, 11.1.1924, עמ' 7.

54. דו"ח הו"ע"מ לוועידה המפלגתית ה-15, ניו-יורק 27 עד 31 בדצמבר 1924, אמ"ע, פוע"צ תיק אמריקא.

ויותר מזה החלטתם של פוע"צ להירתם אליה,⁵⁴ יצרו אפוא מתח בין שאיפותיהם האידיאולוגיות של פוע"צ ובין צורכיהם הפוליטיים.

האמביוולנטיות שאפיינה את יחסם של פוע"צ כלפי מגבית ה'ג'עווערקשאפטען' ניכרת היטב מבין שורותיו של מאמר ראשי שפורסם באידישער ארבייטער בימים ההם.⁵⁵ במאמר נטען שלפוע"צ יש אינטרס כפול במגבית, גם בהיותם חלק מתנועת הפועלים היהודית המאורגנת וגם משום שהמגבית תוכל להחליף את המגבית שלהם עצמם, אלא שמהמשכו עולה שהדברים לא היו חר'משמעיים ושהשתתפותם של פוע"צ במגבית לא היתה פטורה מבעיות. פוע"צ אמנם שאפו להצלחת המגבית וסברו שיש בה לפתוח אפשרויות חדשות ופרספקטיבה חדשה,⁵⁶ אבל בד'בבד חששו מפני טמיעה בקרב תורמי המגבית והיו מעוניינים לשמור על מעמדם העצמאי. לשון אחר, מלכתחילה הבינו פוע"צ שמגבית ה'ג'עווערקשאפטען' צופנת לא רק סיכוי להצלחתה של עבודת ארץ-ישראל, אלא גם סיכון למעמדם בקרב תנועת הפועלים היהודית באמריקה, ומכאן יחסם האמביוולנטי כלפיה.

הקונטרוברסליות בשאלת מגבית ה'ג'עווערקשאפטען' בפרקסיס של פוע"צ באה לידי ביטוי עוד באותה מועצת מפלגה שבה הופיע פיין. עיקר הדיון בנושא המגבית התמקד בשאלה אם על פוע"צ להקים ועדים קבועים למען ארץ-ישראל העובדת. כמה מן הדוברים, ובראשם חיים פיינמן, נחמן סירקין ויואל אנטין, טענו שיש להקים ועדים מפלגתיים מטעם פוע"צ שינהלו עבודה אינטנסיבית וקבועה למען ארץ-ישראל העובדת. ואילו קבוצה אחרת, שמייצגיה היו הירש אהרנרייך, אייזיק המלין, שמואל סיגל, ברוך צוקרמן ושמואל ברקנבליט, התנגדו לכך. הללו טענו שפוע"צ צריכים להניח לוועדת המגבית, שנבחרה ב-7 בדצמבר 1923 והיתה משותפת לארגונים סוציאליסטיים שונים, לנהל את העבודה, ולראות בהשתתפותם של פוע"צ במגבית ה'ג'עווערקשאפטען' את פעולתם העיקרית בחורף הקרוב.⁵⁷

דומה שבויכוח זה נראו לראשונה ניצניה של ההקבלה בין התהליכים שהתחוללו בתנועת הפועלים היהודית באמריקה ובין אלה שהתרחשו בתנועת הפועלים בארץ-ישראל, ומסקנותיו של הוויכוח רמוזו על ההתפתחויות לעתיד לבוא. למעשה נסב הוויכוח על השאלה האם על פוע"צ לנסות להניח יסודות למגבית ארץ-ישראלית קבועה משלהם, כלומר לפעולה ארץ-ישראלית עצמאית ארוכת טווח המוזהה פוליטית אתם, או שמא עליהם לוותר לפי שעה על אפשרות זו ולהצטרף למגבית ה'ג'עווערקשאפטען' בתור חלק מציבור פועלים גדול הפועל למען ארץ-ישראל. לשון אחר, האם פוע"צ מעדיפים את שמירת עצמאותם הפוליטית על יצירת כוח גדול וחזק של פועלים שיפעל בעילות למען ארץ-ישראל העובדת - ממש כדוגמת הדילמה של אחדות העבודה בארץ-ישראל.⁵⁸

55. 'אונזער ספעציעלע פליכט אין דעם ג'עווערקשאפטען קאמפיין', דער אידישער

ארבייטער, 29.2.1924, עמ' 1.

56. שם.

57. ראה לעיל, הערה 53, עמ' 2.

58. על סוגיה זו ראה: י' גורני, אחדות העבודה 1919-1930: היסטוריה הרעיוניים והשיטה

המדינית, תל-אביב 1973, עמ' 315 ואילך.

יִתְר־עֵלִיכֶן, נראה שגם התגבשות המחנות השונים בצמרת פוע"צ לצד כל אחת מן העמדות מרמזת על אותה הקבלה עצמה. בעמדה האחת, שצידדה בשמירת ההפרדה והייחודיות הפוליטיות, תמכו אנשי הצמרת האינטלקטואלית: פיינגמן ואנטין, שהיו גם ממקימי המפלגה, וכמובן נחמן סירקין, ואת הללו אפשר להגדיר 'נאמני פוע"צ'. בעמדה האחרת תמכו אנשי הביורוקרטיה שהיו מוכנים לוותר על הזהות המפלגתית מתוך שיקולים שנבעו מן הרֵאלִיה הפוליטית. בקבוצה זו בלטה דמותו של ברוך צוקרמן.

כאמור, צוקרמן הבין את המשמעויות של כינונו של כוח פועלים גדול לגבי מימוש האידיאולוגיה של פוע"צ, והעדיף את הרעיון על הזהות המפלגתית. במידה רבה עלתה גישה זו בקנה אחד עם השקפתו של בן-גוריון על חשיבותו של כוח פועלים גדול לעומת השאיפה לעצמאות מפלגתית,⁵⁹ והשקפה זו היא שעמדה, ככל הנראה, בבסיס ה'ברית' ש'כרת' צוקרמן עם בן-גוריון לשם הקמת מגבית ה'געווערקשאפטען' והתהליכים שנבעו ממנה. לשון אחר: במקביל להתפתחויות בארץ-ישראל התחילו מסתמנות גם באמריקה קבוצות של 'נאמני פוע"צ' לעומת קבוצות שהעדיפו את ליכוד כוחות הפועלים. אבל באמריקה לא קמו לא גוף פוליטי כדוגמת אחדות-העבודה ואף לא ארגון פועלים דומה להסתדרות. לכן, דיאלקטית השאיפה לחיזוק פעולתם של פוע"צ באמצעות ליכוד הכוחות לא יצרה אפוא גלגול חדש שלהם כדוגמת אחדות-העבודה, אלא דחקה אותם לשולי הזירה דווקא, כפי שאבקש להראות בהמשך הדברים.

בישיבת הוועד המרכזי של פוע"צ ב־18 בפברואר 1924 ניצחה עמדתם של 'נאמני פוע"צ' ונבחרה ועדה מפלגתית לענייני המגבית. חברי הוועדה היו הירש אהרנרייך, שמואל בונצ'יק, מאיר בראון, שמואל גולדשטיין, ופנחס קרוזו.⁶⁰ מכאן ואילך התאפיין יחסם של פוע"צ כלפי המגבית במתח שבין הצורך להשתתף במגבית ה'געווערקשאפטען' ולהשפיע בה ובין השאיפה לשמור על עצמאותם, על ייחודם ועל כוחם כמפלגה.

מגבית ה'געווערקשאפטען' כילתה את כל משאבי המרץ של פוע"צ ולא הותירה מקום לשום פעילות אחרת שהיתה בגדר עבודת ארץ-ישראל. לשם קבלת תוצאות טובות יותר⁶¹ אף נאלצו פוע"צ לבטל את מגבית החורף הגדולה שלהם, שתוכננה עוד בנובמבר 1923, ולאחדה עם מגבית ה'געווערקשאפטען'.⁶²

בראשית 1924 שקלו פוע"צ להזמין את גולדה מאירסון למסע הסברה לטובת בנק הפועלים, אבל הרעיון הוסר מעל הפרק,⁶³ בעיקר בשל התרכויות במגבית ה'געווערקשאפטען'. במרס, כחודש לאחר שהוכרזה מגבית ה'געווערקשאפטען', כבר

59. שם.

60. ישיבת הווע"מ, 18.2.1924, אפצא"ה, תיק 449.

61. מזכיר פוע"צ באמריקה לבלוך, 7.1.1924, אפצא"ה, תיק 446.

62. המליץ לקפלנסקי, 24.1.1924, אפצא"ה, תיק 447.

63. ישיבת הוועדה הארץ-ישראלית, 17.1.1924, אפצא"ה, תיק 447.

היה ברור לראשי פוע"צ שהמגבית הולכת ונעשית מוקד הפעילות של המפלגה, ובה בעת לא נעלם מעיניהם שאין זה תהליך טבעי ומוכן מאליו. כבר בינואר הציג איזיק המלין, מזכיר פוע"צ, לפני קפלנסקי את הבעייתיות של המגבית והסביר לו שזו אינה מגבית של פוע"צ וכי פוע"צ רק נספחים אליה.⁶⁴ אמנם בעת ההיא עדיין קיננה בלבם תקווה להיות הכוח המוביל שבה,⁶⁵ אבל ככל שנקף הזמן התברר שקלושים הסיכויים למימוש התקווה הזאת. פוע"צ לא הצליחו להיות לגורם מניע ומשפיע במגבית, אף שהשקיעו בה מאמץ ניכר ואף מילאו בה תפקיד חשוב.

בשל התנגדותם הנחרצת של פארווערטס ושל פרייהייט, שנוסד ב־1922 וייצג את האגף השמאלי של תנועת הפועלים היהודית באמריקה, לשתף פעולה עם המגבית, נעשה עיתונם של פוע"צ לבימה החשובה ביותר של המגבית.⁶⁶ כמו כן עשו פוע"צ מאמץ גדול לגייס כספים בעיקר משום שבו־זמן התנהלו בקרב יהדות אמריקה מגביות אחרות, ובעיקר המגבית ל'קרן היסוד'.⁶⁷ אלא שמאמצים אלה פגעו, כאמור, בפעילותם של פוע"צ עצמם.

בראש ובראשונה נפגעה עבודת ארץ־ישראל שלהם. פוע"צ לא הצליחו לערוך את מגביתם השנתית לקפא"י, אבל גדרשו להתמודד עם תביעות חוזרות ונשנות מצד משרד קפא"י בארץ־ישראל.⁶⁸ הם אמנם ניסו לאסוף כספים בעבור קפא"י ואף למכור מניות של בנק הפועלים, אולם, בעוד מגבית ה'געווערקשאפטען' היתה פעולה רחבת היקף הסתכמה הפעילות למען הבנק בשני מסעות של איש אחד - ה' באזין, ואילו הפעילות למען קפא"י - במגבית שנערכה בחג הסוכות. דוח הוועד המרכזי לוועידה המפלגתית אף ציין שחברים רבים זיהו את מגבית ה'געווערקשאפטען' עם מגבית קפא"י, ופוע"צ דרשו מן האיגודים המקצועיים להעביר את מקצת כספי המגבית היישר לקפא"י.⁶⁹

שאלת חלוקת כספי מגבית ה'געווערקשאפטען' בארץ־ישראל, מקומה של קפא"י בחלוקה זו והמשמעויות הנובעות מכך יידונו בהמשך הדברים. מכל מקום, הסך הכולל שנאסף עד לסיומה של המגבית ב־16 ביולי 1924 הגיע ל־51,165.96 דולר,⁷⁰

64. המלין לקפלנסקי, 24.1.1924, אפצא"ה, תיק 447.

65. שם.

66. כגון: 'געווערקשאפטען קאמפיין פארשפרייט זיך איבערן לאנד', דער אידישער ארבייטער, 29.2.1924, עמ' 9; 'געווערקשאפטען קאמפיין פאר א"י', דער אידישער ארבייטער, 4.4.1924, עמ' 10; 'פראגרעס פון געווערקשאפטען קאמפיין פאר ארץ־ישראל', דער אידישער ארבייטער, 25.4.1924, עמ' 10-11; 'פארטי נייעס', דער אידישער ארבייטער, 18.4.1924, עמ' 10; 'פראגרעס פון געווערקשאפטען קאמפיין פאר ארץ־ישראל', דער אידישער ארבייטער, 16.5.1924, עמ' 10-11.

67. ראה לעיל, הערה 54.

68. בלוך אל הוע"מ, 23.3.1924.

69. ראה לעיל, הערה 54.

70. א' העמלין (לעיל, הערה 2), עמ' 43.

כשליש מסכום היעד של המגבית. תרומתם של פוע"צ לא הוצגה בנפרד אלא נחשבה לחלק מן המגבית כולה, וכך גם כלל פעילותם במסגרתה.

מגבית הקבע, השימוש בכספים ומעמדם הפוליטי של פוע"צ באמריקה

ב־12 בנובמבר 1925, כשנה וחצי אחרי סיום מגבית ה'געווערעקשאפטען' הראשונה, נערכה בניו-יורק ביוזמתו של מקס פיין התוועדות בהשתתפות כל האישים שהיו פעילים במגבית של 1924.⁷¹ בעקבות התוועדות זו התכנסו ב־14 בדצמבר אישים מרכזיים מן האיגודים המקצועיים והחליטו פה אחד לחדש את מגבית ה'געווערעקשאפטען' ולהעמיד את יעדה על 250,000 דולר. למחרת, ב־15 בדצמבר, נערכה ישיבה של הוועדה הארצית של המגבית והוחלט בה לכנס ועידת פועלים ארצית ב־3 בינואר 1926, שבמהלכה תוכרו המגבית ויעובדו התוכניות לניהולה, וכן לערוך ב־14 בינואר 1926 עצרת גדולה באולם 'קופר יוניון' לציון פתיחת המגבית.⁷²

ב־3 בינואר 1926 נערכה באולם 'בטהובן' שבניו-יורק ועידת הפועלים הארצית ובה הוכרו על מגבית ה'געווערעקשאפטען' כמגבית של קבע.⁷³ מקס פיין נבחר לראש המגבית, מקס צוקרמן, ראש האיגוד המקצועי של הכובענים - לגובר, ואייזיק המלין מפוע"צ - למזכיר. כמו כן נבחרה ועדה ארצית מורחבת למגבית ובה 100 חברים. עצרת הפתיחה התקיימה כמתוכנן ב־14 בינואר באולם 'קופר יוניון',⁷⁴ ונאמו בה יצחק בן-צבי, דוד רמז ויוסף ברץ, שהגיעו יום קודם לכן מארץ-ישראל במשלחת מטעם ההסתדרות.⁷⁵

מגבית ה'געווערעקשאפטען' של 1926 הניבה יכול של 110,077.85 דולר, מעט יותר מפי שניים מן המגבית של 1924,⁷⁶ ועם סיומה, באמצע 1926, החלו מיד ההכנות למגבית השנה הבאה. ב־2 בינואר 1927 נפתחה באולם ה'פארווערסט' בניו-יורק ועידת הפועלים הארצית השנייה, שהכריזה על פתיחת המגבית של 1927.⁷⁷ שוב נקבע סכום יעד של 250,000 דולר, אולם יתרה מזאת, ועידת הפועלים הארצית השנייה הכריזה שגם הוועידה עצמה תהיה למוסד קבוע של הפועלים היהודים באמריקה, ובעצם קיומה שנה אחת בדיוק לאחר כינוסה של הוועידה הקודמת נקבע,

71. דוח ועידת הפועלים הארצית, 2.1.1927, אפצ"ה, תיק 532; 'באריכט פון נאציאנאלען סעקרעטאר, חבר א. העמלין', דער אידישער ארבייטער, 7.1.1927, עמ' 18.
72. 'געווערעקשאפטען קאמפיין ווערט אויפגענומען מיט גרויס באגייסטערונג', דער אידישער ארבייטער, 25.11.1925, עמ' 16.
73. ראה לעיל, הערה 4.
74. ראה לעיל, הערה 71.
75. 'געווערעקשאפטען פאלעסטינא קאמפיין מאכט ריוויגען פארשריט', דער אידישער ארבייטער, 29.1.1926, עמ' 16-17.
76. א' העמלין (לעיל, הערה 2), עמ' 48.
77. שם, עמ' 44.

הלכה למעשה, שהמגבית והוועידה יהיו לא רק קבועים, אלא אף יתקיימו מדי שנה בשנה.⁷⁸ המגבית של 1927 הכניסה 136,101.72 דולר, ועד שנת 1932 – תום התקופה הנידונה במאמר הזה – נאסף סכום דומה לזה בכל שנה ושנה.⁷⁹

פוע"צ קידמו בברכה את חידושה של המגבית ב־1926. מועצת המפלגה שהתכנסה בסוף 1925 (ניו־יורק, 30 בדצמבר 1925 עד 3 בינואר 1926) בירכה על ההחלטה לחדש את המגבית והחליטה להקים ועד פועלים מיוחד בכל עיר שיפעל לגיוס סכום הכסף שנקבע לעיר. המועצה גם שלחה את ברכתה לוועידת הפועלים הארצית שנערכה אף היא באותה עת, והביעה תקווה שהוועידה תקרב את הפועלים היהודים של אמריקה למאבקם של הפועלים היהודים בארץ־ישראל.⁸⁰ אולם, ככל שגברה תנופתה של המגבית כך הלכו פוע"צ ונתלשו.

ראשי פוע"צ נטו לראות במגבית ה'געווערקשאפטען' את הגורם שהחליש את המפלגה, בעיקר בשל משאבי המרץ שהופנו אליה על חשבון פעולות אחרות.⁸¹ גם מאמר ראשי של אידישער ארבייטער, שסיכם את שנת 1928, הציג את הדברים באורח דומה: 'את הקורבן הגדול ביותר העלתה המפלגה למגבית ה'געווערקשאפטען'. מובן שאנו מאושרים מ"סבל" מעין זה, מובן שאנו מוכנים להגדיל את קורבנות מפלגתנו [הדגשה במקור], אולם מגבית ה'געווערקשאפטען' עשתה את גופה של מפלגתנו לכחוש עד מאוד.⁸² ואף שבמישור הגלוי כוונו הדברים ל'גופה הכחוש' של המפלגה, כלומר למספר חבריה, הרי דומה כי במישור הסמוי הם רמזו בעיקר לכוחה הפוליטי.

ואכן, מגבית ה'געווערקשאפטען' גרמה לשינוי במעמד הפוליטי של פוע"צ באמריקה. אבל מאז סיומה של המגבית הראשונה, ובעיקר מראשית 1926, לא נבע שינוי זה אימננטית מתוך המגבית עצמה, אלא היה בעיקרו תוצאה של הדינמיקה שהונעה על־ידי הקשרים שרקם ברוך צוקרמן בין פוע"צ לראשי הסדרות העובדים הכללית בארץ־ישראל מאז יוני 1923, ושהביאה להקרנה של התהליכים שהתחוללו בתנועת הפועלים בארץ־ישראל על פוע"צ באמריקה. קונקרטי, נחשפה ההקבלה בין ההתפתחויות באמריקה ובארץ־ישראל בשתי סוגיות שנויות במחלוקת שפוע"צ נאלצו להתמודד עמן: שאלת העברת כספי המגבית לארץ־ישראל ותפקידה של קפא"י במסגרת זו, ובוויקה לכך, שאלת הקמתו של ועד בין־מפלגתי לניהול המגבית באמריקה.

כאמור, התמסרותם של פוע"צ למגבית ה'געווערקשאפטען' פגעה במאמצייהם לאסוף כספים למען קפא"י. אמנם בזמן שלא נערכה מגבית ה'געווערקשאפטען'

78. א' העמלין, 'צען יאר ...' (לעיל, הערה 45), עמ' 14.

79. פירוט הכנסות המגבית ראה א' העמלין, שם, עמ' 16.

80. 'רעזאלוציעס פון פארטיי־ראט', דער אידישער ארבייטער, 15.1.1926, עמ' 18.

81. מוכיר פוע"צ באמריקה ללוקר, 22.4.1926, אפצא"ה, תיק 512; מוכיר פוע"צ באמריקה לרובשוב, 17.6.1926, אפצא"ה, תיק 516.

82. 'וועגען אונזער פארטיי', דער אידישער ארבייטער, 14.12.1928, עמ' 1.

מיקדו פוע"צ את מאמצייהם במגביות קפא"י,⁸³ וגם במסגרת מגבית ה'געווערקשאפטען' שאפו להעביר מקצת הכספים היישר לקפא"י, אבל עניין זה היה נושא לפולמוס ולמחלוקת.

לקראת סיומה של המגבית הראשונה טענו רוב חברי הוועד המרכזי שמאחר שפוע"צ היו גורם מפתח במגבית ה'געווערקשאפטען' במרכז ובפריפריה כאחד, מן הראוי להעביר לפחות מקצת הכסף למוסד הכספי של פוע"צ, כלומר לקפא"י.⁸⁴ לעומתם טען ברוך צוקרמן - שזמן לא רב לפני כן התפטר מן הוועד המרכזי בשל חילוקי דעות בעניין מגבית ה'געווערקשאפטען' - שיש להעביר את הכספים היישר לידי ההסתדרות. הוא הדגיש את החשיבות המכרעת של קירוב האיגודים המקצועיים היהודיים לעבודת ארץ-ישראל, וטען שהעברת הכספים לארץ-ישראל באמצעות קפא"י, שהיא מוסד של פוע"צ, עלולה להרחיק את האיגודים בעתיד מענייני ארץ-ישראל. הוא אף האשים את פוע"צ כי בשל ניהול המגבית מתוך משרד הוועד המרכזי של פוע"צ נעשתה המגבית מזוהה עם פוע"צ והדבר פגע בהכנסותיה.⁸⁵ דומה שגם פולמוס זה יותר מששיקף ויכוח על חלוקת כספים חשף את התהליכים הסמויים שהתחוללו בקרב פוע"צ באמריקה מאז תחילת מגבית ה'געווערקשאפטען', ושהלכו ונעשו גלויים וחשפו את ההקבלה, שכבר הוזכרה למעלה, בין ארץ-ישראל לאמריקה.

מאז הקמת אחדות-העבודה התנהלו מאבקי כוח גלויים וסמויים בין הנהלת קפא"י ובין ראשי אחדות-העבודה. קפא"י, המכשיר הכספי של הברית העולמית של פוע"צ, שהחלה בפעולתה ביפו ב־1912, היוותה במשך כל שנות קיומה מסד ודגל כלכלי של פוע"צ בארץ-ישראל. לאחר הקמת אחדות-העבודה היתה קפא"י, כגיטתו של שבתי טבת, 'למשענתם האחרונה' של 'נאמני פוע"צ' באחדות-העבודה,⁸⁶ כלומר, בעיני נאמני אחדות-העבודה וחסידיו רעיון איחוד כוחות הפועלים גילמה קפא"י את מפלגת פועלי-ציון של לפני הקמת אחדות-העבודה.

לקפא"י היו שתי זרועות: אחת בחו"ל שעסקה במגביות, ואחת - שאליה הועברו כספי המגביות - שנועדה להקמת מפעלים בארץ-ישראל. גם לאחר הקמת ההסתדרות

83. ראה לעיל, הערה 54; מזכיר פוע"צ באמריקה לבלוך, 30.3.1925, אפצא"ה, תיק 480; פארטיי נייעס [בלי תאריך, עליפי ההקשר במחצית הראשונה של 1925], אפצא"ה, תיק 487; ב־1926 לדוגמה נעשתה פעילותם הארץ-ישראלית העיקרית של פוע"צ במסגרת מגבית ה'געווערקשאפטען', לצדה נערכה בסוכות מגבית לקפא"י, שהכניסה יותר מ־5000 דולר, וכן מגבית לבנק הפועלים. 'באריכט פון צענטראל קאמיטעט', דער אידישער ארבייטער, 21.1.1927, עמ' 17.

84. מזכיר פוע"צ באמריקה אל משרד קפא"י, 16.6.1924, אפצא"ה, תיק 457.

85. צוקרמן הציע שהוע"מ יודיע להסתדרות כי מאחר שבשל מגבית ה'געווערקשאפטען' נמנעו פוע"צ מלפרוץ השנה את מגבית קפא"י, הם מבקשים שחלק מהכסף יועבר למוסד זה. צוקרמן אל בן-גוריון, 14.6.1924, בתוך: ב' צוקערמאן, זכרונות, ב, עמ' 316.

86. ש' טבת, קנאת רוד, ב, תל-אביב 1980, עמ' 400. דיון נרחב בסוגיית קפא"י ומעמדה ראה שם, עמ' 400-418.

עדיין היתה קפא"י מנוף למימונם ולפיתוחם של קואופרטיבים לחרושת ולמלאכה ושל מפעלים אחרים. אולם עם הקמת ההסתדרות ניטלו ממנה מקצת תחומי פעולתה ואף נוצרה בעיה חדשה: קפא"י היתה שייכת לברית העולמית של פוע"צ, שמכל המפלגות הארץ-ישראליות אחדות-העבודה בלבד היתה כלולה בה, ואילו בהסתדרות היו חברות גם מפלגות אחרות. לעניין זה יותדו מחשבה ודיונים רבים.

בוועידת ארץ-ישראל העובדת, שנערכה בקרלסבאד בספטמבר 1923, נקבע כי עד שתעבור קפא"י לידי ההסתדרות, היא תהיה במשך שנה אחת בבעלות משותפת של הברית העולמית (רבע), של ההסתדרות (רבע), ושל הוועד הפועל שנבחר בוועידת ארץ-ישראל העובדת (חצי). בתום תקופת המעבר תעבור קפא"י לידי ההסתדרות הכללית בארץ-ישראל והוועד למען ארץ-ישראל העובדת בחו"ל.⁸⁷

אלא שהחלטה זו לא יצאה אל הפועל כלשונה.⁸⁸ לפיכך יצא בן-גוריון - שראה במעמדה הנוכחי של קפא"י, בין השאר, מכשול לאיחודה של אחדות-העבודה עם הפועל-הצעיר - למלחמה להכנעת קפא"י.⁸⁹ מצב דברים זה השתקף גם במפלגת פוע"צ באמריקה, והיחס כלפי קפא"י, כפי שבא לידי ביטוי בשאלת חלוקת כספי מגבית הג'עווערקשאפטען, היה, לטענתי, ביטוי לשאלת מקומה של פוע"צ בתור כוח עצמאי בפוליטיקה היהודית באמריקה.

עוד לפני הוועידה בקרלסבאד דן הוועד המרכזי של פוע"צ באמריקה בשאלת קפא"י. זאר, אהרנרייך וצוקרמן תמכו ברעיון איחוד כוחות הפועלים וציידו בהעברה מלאה של קפא"י לשליטת ההסתדרות. אבל רוב אנשי הוועד המרכזי תמכו בשמירת עצמאותה של קפא"י, לפחות באופן חלקי. לאחר דיון נוסף החליט הוועד המרכזי לתמוך בבעלות המשותפת, כפי שהוחלט בסופו של דבר בקרלסבאד.⁹⁰ רוב חברי הוועד המרכזי של פוע"צ באמריקה היו אפוא נאמני פוע"צ וקפא"י. בהתאם לכך, הודיע באחד ביולי הוועד המרכזי של פוע"צ באמריקה לברל לוקר בברית העולמית שוועדה מטעמו נפגשה עם מקס פיין והחליטה שתלק ניכר מן הכספים שאספו פוע"צ במסגרת מגבית הג'עווערקשאפטען יועברו היישר למוסדות קפא"י.⁹¹

בן-גוריון כעס על ההחלטה הזאת והגיב עליה במכתבו לצוקרמן, שחלקים ממנו כבר צוטטו למעלה:

אינך יודע שכל המפלגה שלנו בארץ [הדגשה במקור], מלבד שניים-שלושה חברים, היא בהחלט נגד התכסיסים האלה של הקפא"י ונגד העמדה שתפס הצ.ק. [הוועד המרכזי, ר"ר] האמריקני. ... מזמן שאחדות-העבודה [על-ידי ההסתדרות] יצרה את הוועד לעניני ארץ-ישראל העובדת והעבירה

87. שם, עמ' 409 ואילך.

88. שם.

89. שם, עמ' 411.

90. צוקרמן לבן-גוריון, 14.6.1924, בתוך: ב' צוקערמאן, זכרונות, ב, עמ' 314.

91. מזכיר פוע"צ באמריקה ללוקר, 1.7.1924 אפצא"ה, תיק 458.

לרשות הועד את הקפא"י - הסתלקה ברצונה הטוב מכל תמיכה של הקפא"י, כי לא רצינו שהקפא"י תוסיף להיותר מוסד שיש לו ריח מפלגתי שהוא.⁹²

ואכן, אם שאלת היחס לקפא"י רק הקרינה על פוע"צ באמריקה הרי למגמתה של ההסתדרות להקים גופים בלא 'ריח מפלגתי' לעבורת ארץ-ישראל, כניסוחו של בן-גוריון, נמצא ביטוי של ממש באמריקה בשני עניינים בעלי זיקה הדדית: שיגורם של שליחי ארץ-ישראל לאמריקה והקמת הוועד למען ארץ-ישראל העובדת. אלה חוללו באמריקה התפתחות מקבילה ממש לזו שבארץ-ישראל. אבל הדינמיקה שנבעה מהם היתה שונה מזו שהתפתחה בארץ-ישראל, ובזיקה לכך גם גורלם של פוע"צ באמריקה היה שונה מזה של פוע"צ בארץ, שבשנים הנידונות כאן היו כבר בגלגולם במפלגת אחדות-עבודה.

שליחי ארץ-ישראל, פוע"צ וההסתדרות

כאמור, ב-13 בינואר 1926 הגיעה לאמריקה משלחת של ההסתדרות שתכריה יצחק בן-צבי, דוד רמז, יוסף ברץ ואברהם הרצפלד,⁹³ כדי לסייע למגבית באמצעות מסעי הסברה. המשלחת אמנם ביקשה לפנות אל כלל הפועלים היהודים באמריקה, כמו משלחת ההסתדרות של 1921-1922, אבל לאור נסיונה של המשלחת הקודמת היה מקום להניח שארגונה של המשלחת ואירוחה יפלו על כתפיהם של פוע"צ. לפיכך פנו פוע"צ אל ראשי ההסתדרות וביקשו מהם להימנע משיגור משלחת גדולה ולהסתפק בשני אנשים בלבד,⁹⁴ שאחד מהם יהיה זלמן רובשוב.⁹⁵ אלא שראשי ההסתדרות לא שעו לבקשתם.

יתר-על-כן, בראשית 1924 ביקש בן-גוריון לשגר לאמריקה שליח מטעם ההסתדרות שיפעל באופן אישי לחיזוק הקשרים בין פועלי ארץ-ישראל לראשי ציבור הפועלים היהודים באמריקה ולאנשי 'פארווערטס'.⁹⁶ מקרב צמרת פוע"צ באמריקה הביא בן-גוריון בסוד כוונותיו רק את ברוך צוקרמן.⁹⁷ תגובתו של צוקרמן על כוונותיו של בן-גוריון אינה מופיעה במקורות, אך במרס 1924 הודיעו בן-גוריון ובן-צבי לצוקרמן שהם שולחים לאמריקה את אהרן תומשוב

92. בן-גוריון לצוקרמן, אמצע יולי 1924, בתוך: 'י' ארו (עורך), אגרות דוד בן-גוריון, ב, עמ' 227.

93. 'געווערדקשאפטען פאלעסטינא קאמפיין מאכט ריזיגען פארשריט', דער אידישער ארבייטער, 29.1.1926, עמ' 16-17.

94. מזכיר פוע"צ באמריקה ללוקר, 22.9.1925, אפצא"ה, תיק 496.

95. מזכיר פוע"צ באמריקה לרובשוב, 2.10.1925, אפצא"ה, תיק 497 (במכתב זה נאמר שפוע"צ מעוניינים בכואו לאמריקה).

96. בן-גוריון לצוקרמן, 7.1.1924, בתוך: 'י' ארו (עורך), אגרות דוד בן-גוריון, ב, עמ' 190-191.

97. בן-גוריון לצוקרמן, 16.1.1924, שם, עמ' 194. על התפטרותו של צוקרמן מן הווע"מ ראה: צוקרמן אל בן-גוריון, 14.6.1924, בתוך: ב' צוקרמאן, זכרונות, ב, עמ' 315.

כדי שיסייע לפוע"צ במגבית ובדבדבד יפעל גם למען אינטרסים אחרים של ההסתדרות.⁹⁸

תומשוב לא היה עסקן פוליטי. הוא היה פעיל במשרד לעבודות ציבוריות ובתוקף תפקידו השתתף במועצה השנייה של אחדות-העבודה.⁹⁹ נסיונו זה היה אחת הסיבות הרשמיות לבחירתו כשליח לאמריקה,¹⁰⁰ אבל בפועל הוא היה כנראה איש אמונו של בן-גוריון, ונשלח לעמוד מקרוב על אפשרויות גיוס הכספים לטובת ההסתדרות באמריקה, ויותר מזה, להכשיר את הקרקע - על-ידי פעולה אישית ובלתי אמצעית - למעורבותה של ההסתדרות במגבית ה'ג'עווערקשאפטען', ולפקח במידת האפשר על חלוקת כספיה.¹⁰¹

שליחותו של תומשוב, ועוד יותר ממנה שיגור המשלחת מטעם ההסתדרות ב-1926, שלא עלו בקנה אחד עם בקשתם של פוע"צ באמריקה, היו ביטוי לנוסח חדש של פלסטינוצנטריזם כפי שהתגבש במהלך שנות ה-20 בקרב ראשי אחדות-העבודה ופירושו - ראיית האינטרסים של אנשי ארץ-ישראל כקודמים לאלה של המפלגות בגולה וכחשובים מהם, וניסיון, בשם ההגשמה הציונית, לרתום את המפלגות בגולה לאינטרסים של ארץ-ישראל, לעתים בניגוד לאינטרסים הפוליטיים המקומיים שלהן עצמן. שיגור המשלחת היה גם צעד ראשון בשלב החדש של מעורבות בפעילות בגולה בשם הפלסטינוצנטריזם. תוצאתו היתה יציקתם באמריקה של דפוסים חדשים לעבודת ארץ-ישראל - מקבילים לאלה שנוצקו בארץ-ישראל.

אחת הפעילויות החשובות שפוע"צ באמריקה נהגו לקיים מאז היווסדם ב-1905 היו מסעי הרצאות בסניפי המפלגה ברחבי אמריקה. מלכתחילה נועדו הרצאות אלה לתכלית ארגונית פנימית, אבל הן נעשו מכשיר חיוני למילוי התפקיד העיקרי שקיבלו עליהם פוע"צ בשנות ה-20 - טיפוח האתוס הציוני הארץ-ישראלי ועשיית עבודת ארץ-ישראל לאלמנט מחנך ומארגן לחברי המפלגה, ואולי גם לכלל הפועלים היהודים באמריקה. אולם בפועל, באותן שנים עצמן הלך האתגר הזה ונשמט מידיהם. פוע"צ התקשו להוציא מקרבם מרצים שיכלו להלהיב קהל שומעים; מגבית ה'ג'עווערקשאפטען', ככל שהתפתחה ולבשה אופי עצמאי, כרסמה בתפקידם בתור מארגני עבודת ארץ-ישראל עבור הפועלים היהודים באמריקה, והשליחים שבאו מארץ-ישראל רק האיצו את התהליך הזה.

מדי שנה בשנה, מאז 1926, שלחה ההסתדרות שליחים מטעמה לאמריקה. בינואר 1926 באו, כאמור, יצחק בן-צבי, יוסף ברץ, דוד רמז, ואברהם הרצפלד; ב-1927 באו

98. בן-גוריון ובן-צבי לצוקרמן, 9.3.1924, בתוך: "ארו, אגרות דוד בן-גוריון, ב, עמ' 204.

99. פרוטוקול המועצה השנייה של אחדות-העבודה, בתוך: ח' גולן (עורך), אחדות העבודה: הפרוטוקולים של הוועד הפועל והמועצה, ינואר-אוקטובר 1921, רמת אפעל 1993, עמ' 56.

100. ראה לעיל, הערה 98.

101. בן-גוריון לתומשוב, 9.4.1924, בתוך: "ארו (עורך), אגרות דוד בן-גוריון, ב, עמ' 208-206.

ולמן רובשוב ודב הון;¹⁰² ב-1928 - חיים ארלוזורוב וישראל מרימינסקי, דב הון ורחל ינאית;¹⁰³ ובשנים הבאות - דוד בלוך, גולדה מאירסון, שמואל יוריס, שמואל דיין, בן-גוריון וחנה צ'יזיק.¹⁰⁴

לא כל שליחי ארץ-ישראל ניחנו בכריזמה או בכושר רטורי, אבל עצם בואם מארץ-ישראל היה עניין מלהיב, שייצג באופן אותנטי את עבודת ארץ-ישראל. בעיני ציבור הפועלים היהודים באמריקה, ואף בעיני חברי פוע"צ עצמם והפריפריה הקרובה אליהם, נעשו השליחים מוזהים עם עבודת ארץ-ישראל. בקרב קהל היעד של פוע"צ נוצרה מדי שנה ציפייה גדולה לבואם, ולציפייה זו נודע תפקיד חשוב בגימוד חלקם של פוע"צ בארגון ובניהול עבודת ארץ-ישראל של הפועלים היהודים באמריקה. ואולם מבחינתם של פוע"צ התהליך המכריע שנבע ממגבית ה'געווערקשאפטען', והיה שיאה של ההקבלה בין ההתפתחויות בארץ-ישראל לאלה באמריקה, ראשיתו בהקמת הוועד למען ארץ-ישראל העובדת ב-1923 וסופו בהקמתה באמריקה של ליגה למען ארץ-ישראל העובדת ב-1932. לתהליך זה היה תפקיד מכריע בדינמיקה שהביאה - שנה לפני הקמת הליגה באמריקה - לידי איחוד בין פוע"צ לצעירי-ציון באמריקה, לאובדן האתום של פוע"צ כפי שהתפתח והגיע לשיאו בשנות מלחמת העולם הראשונה, ולחתימת תקופה בתולדותיהם של פוע"צ באמריקה.

הוועד למען ארץ-ישראל העובדת

כבר בוועידת היסוד של ההסתדרות בחיפה עלה הרעיון להקים ועד שיפעל בחו"ל למען ארץ-ישראל העובדת. ואולם מימושו של הרעיון התאחר, ורק בוועידה הראשונה למען ארץ-ישראל העובדת שנערכה בקרלסבאד (20-24 באוגוסט 1923) הוחלט, בין היתר, להקים ועד לענייני ארץ-ישראל העובדת. תפקידיו של הוועד היו ניהול הפעולות השונות בחו"ל לטובת המוסדות הכלכליים של ציבור הפועלים היהודים בארץ-ישראל (בגן הפועלים, סולל-בונה, המשביר וכו'), השתתפות בניהול המוסדות המשותפים של ההסתדרות הכללית והוועד לענייני ארץ-ישראל העובדת, ויצירת מוסדות חדשים בהסכמתה של ההסתדרות ובניהולה. המועצה הראשונה של הוועד למען ארץ-ישראל העובדת התכנסה ב-15 באוקטובר 1923 והחליטה להקים ועד מצומצם של נציגי המפלגות והארגונים החברים בוועד: ההסתדרות הכללית, התאחדות ה'חלוץ', הברית העולמית של פוע"צ, צעירי-ציון צ"ס, פוע"צ שמאל, קומפארבאנד פוע"צ ו'דרור'. המועצה החליטה על אופן ארגון הפעולות בארצות השונות ועל הפיקוח הכספי בכל הארצות, על יום עבודה למען קפא"י, מס עצמי וכו'. היא גם שלחה את ברכתה לפועלים היהודים באמריקה ולאייגודים המקצועיים שם על התעניינותם בענייני ארץ-ישראל העובדת.¹⁰⁵

102. 'פאלעסטניער ארבייטער דעלעגאציע נעכטען אנגעקומען קיין אמריקא', דער אידישער ארבייטער, 2.2.1927.

103. 'שיבת הוע"מ', 28.11.1927, אפצא"ה, תיק 546.

104. א' העמלין, 'צען יאר ...' (לעיל, הערה 45), עמ' 15.

בעקבות הקמתו של הוועד למען ארץ-ישראל העובדת פנתה הברית העולמית של פוע"צ אל המפלגות הארציות והמליצה להקים ועדים ארציים בין-מפלגתיים למען ארץ-ישראל העובדת.¹⁰⁶

מן הראוי לציין כאן שבמסגרת פוע"צ באמריקה התקיים מאז 1910 מוסד מפלגתי למען ארץ-ישראל העובדת - הלוא הוא הוועדה הארץ-ישראלית. ועדה זו היתה למעשה הזרוע של פוע"צ לעבודת ארץ-ישראל. תפקידה העיקרי היה איסוף כספים והעברתם לפוע"צ בארץ, ובמהלך השנים צברה עוצמה רבה במפלגה. שנים ארוכות היה מזכיר הוועדה האיש השני בחשיבותו בהיררכיה המפלגתית, ואחרי מלחמת העולם הראשונה, כשביקשו פוע"צ להדגיש מאוד את חשיבותה של עבודת ארץ-ישראל, בחרו עוד ועדה ארץ-ישראלית והעמידו בראשה את מזכיר המפלגה.¹⁰⁷ הרעיון של ועד למען ארץ-ישראל העובדת נועד גם הוא להיות זרוע של פוע"צ לעבודת ארץ-ישראל, אבל לא של פוע"צ לבדם ולא כפוף למרותם. בפועל נועד הוועד להעמיד אלטרנטיבה לוועדה הארץ-ישראלית של פוע"צ. לא ייפלא אפוא שפוע"צ דחו את הרעיון בטענה שאינו מתאים לאמריקה,¹⁰⁸ ואף-על-פי-כן החליט הוועד המרכזי של פוע"צ להעמידו לדיון במועצת המפלגה שהתכנסה ב-23 עד 25 בדצמבר 1923.

מועצת המפלגה אישרה את החלטת משרד הברית העולמית בדבר השתתפותם של פוע"צ בוועד למען ארץ-ישראל העובדת שקם בקרלסבאד, אבל נתגלעו בה חילוקי דעות קשים בשאלת ארגונו של ועד מעין זה באמריקה. בסופו של דבר התגבשו במועצה שתי עמדות עיקריות. רוב הצירים במועצה (18 איש) התנגדו להקמת ארגון בעל אופי פוליטי לעבודת ארץ-ישראל. הם טענו שהארגונים המפלגתיים באמריקה קטנים וחסרי מסורת של איסוף כספים, והקמת ועד בין-מפלגתי עלולה להביא לידי שיתופם של הקומוניסטים ולגרום נזק. המיעוט (17 איש) תמכו בהצעת קרלסבאד,¹⁰⁹ ושתי ההצעות הועברו למשאל.

מרבית משתתפי המשאל בחרו בהצעת המיעוט. בסך-הכול השתתפו במשאל 229 איש מ-17 סניפים. בעד הצעת הרוב הצביעו 61 ובעד הצעת המיעוט 168. וזו לשון ההחלטה שהתפרסמה בסופו של דבר בחוזר הוועד המרכזי: 'אשר לאמריקה מועצת המפלגה רואה כראוי וכנכון להקים ועד למען ארץ-ישראל העובדת, שיורכב מכל ארגוני הפועלים וכן מן הארגונים הלאומיים המוכנים לסייע בהקמת מגבית למען ארץ-ישראל העובדת'.¹¹⁰

105. הוועד לענייני ארץ-ישראל העובדת, אה"ע III-69-(43). על ההחלטה להקים את הוועד ראה גם בלוח לפוע"צ באמריקה, 25.8.1923, אפצא"ה, תיק 436.
106. חוזר מס' 2 של הברית העולמית, 13.11.1923, אפצא"ה, תיק 442.
107. חוזר מס' 1 של מזכיר פוע"צ, חיים פיינמן, 13.2.1919, אפצא"ה, תיק 277.
108. ישיבת הוע"מ, 17.12.1923, אפצא"ה, תיק 444.
109. חוזר מס' 19 [בלי תאריך, אחרי 25 בדצמבר, מועד סיום מועצת המפלגה של דצמבר], אפצא"ה, תיק 444.
110. דוח ישיבת הוע"מ, 18.2.1924, אפצא"ה, תיק 449.

דומה שהפער בין יחסי הקולות כפי שהתגבשו במועצת המפלגה ובין ההצבעה בסניפים לא היה מקרי. הרעיון של הקמת ועד בין-מפלגתי לעבודת ארץ-ישראל גילם - אם כי לא במוצהר - את ההקבלה לרעיון ההסתדרות הכללית. כלומר, איחוד כל מפלגות הפועלים לכוח פועלים גדול למען בניין ארץ-ישראל, מתוך טשטוש ואולי אף ביטול ההבדלים בין המפלגות. מבחינתם של פוע"צ באמריקה פירוש הדבר היה התמודדות עם השאלה העקרונית: האם תפתח מפלגת פוע"צ באמריקה על-פי המגמות שהתלו מותוות ואף מומשו בארץ-ישראל עם הקמת ההסתדרות ועם השאיפה לאחד את אחדות-העבודה עם הפועל-הצעיר, או שמא תשמור על מעמדה כמפלגה פוליטית עצמאית.

מן הבהינה האידיאולוגית לא עמדה היוזמה להקמת ועדים למען ארץ-ישראל העובדת בסתירה למגמות שהתגבשו בפוע"צ באמריקה. אדרבה, היה בכך כדי לחזק את עבודת ארץ-ישראל על-ידי ליכוד כוחות הפועלים ולהרחיבה גם לחוגים שעד כה לא היו קרובים אליה. כלומר, יוזמה זו עלתה בקנה אחד עם השקפתם הרעיונית של פוע"צ. החברים מן השורה, מקצתם מן הפריפריה הרחוקה, הצביעו בעד האידיאולוגיה. אבל היוזמה להקמת הוועדים הללו היתה מנוגדת ניגוד גמור לשאיפתם של פוע"צ לשמור על עצמאותם המפלגתית, ועמדה בסתירה לאתוס של מפלגה פוליטית נוסח המפלגות היהודיות במזרח אירופה, אתוס שפותח בידי פוע"צ במהלך השנים והגיע לשיאו בשנות מלחמת העולם הראשונה. הבחירה בין ועדים למען ארץ-ישראל העובדת ובין עבודת ארץ-ישראל באמצעות הוועדה הארץ-ישראלית של פוע"צ היתה למעשה בחירה בין האתוס של פוע"צ באמריקה כפי שהתגבש במשך השנים ובין האידיאולוגיה שלהם.

מאז קמה מפלגת פוע"צ באמריקה אפיין אותה מתח כמעט מתמיד בין האתוס האידיאולוגיה, ומתח זה הוא שיצר את ייחודה. הפיכת המתח הזה למאבק, ויותר ממנו ההכרעה במאבק זה, צפנו סכנה לצביונה של המפלגה. צמרת פוע"צ באמריקה לא הודרזה אפוא לממש את החלטת המשאל. בישיבת הוועד המרכזי ב-23 ביולי 1924 אמנם הוחלט לגשת להקמת ועד למען ארץ-ישראל העובדת,¹¹¹ אבל בפועל לא נעשה דבר. אחרי פגישות ודחיות רבות¹¹² החליט הוועד המרכזי של פוע"צ שלא להקים ועד בין-מפלגתי באמריקה, והציע להרחיב את הוועדה הארץ-ישראלית של המפלגה ולצרף אליה את הארגונים האחרים המעוניינים בכך.¹¹³ החלטה זו שבה והתקבלה

111. ישיבת הווע"מ, 23.7.1924, אפצא"ה, תיק 459.

112. ב-8 בספטמבר הוחלט לרחות את הישיבה ל-18 בחודש (ישיבת הווע"מ, 8.9.1924, אפצא"ה, תיק 462), ואולם גם במועד זה לא הושגה הכרעה, וכך היו פני הדברים גם בפגישה נוספת בדצמבר. בפגישה נתגלעו חילוקי דעות קשים עם נציגי פוע"צ שמאל, שטענו שאת הכספים שייאספו בידי הוועד יש להפנות למטרות כלכליות בלבד, ולא למילוי כל צורכיהם של הפועלים, כפי שטענו נציגי הארגונים האחרים.

113. 'באריכט פון צענטראל קאמיטעט צו דער קאנווענשאן', דער אידישער ארכייטער, 6.2.1925, עמ' 12.

שנית בוועידה המפלגתית ה-15 (ניו-יורק, 27 עד 31 בדצמבר 1924).¹¹⁴ הוועד המרכזי של פוע"צ הציע אפוא לחזק את הוועדה הארץ-ישראלית של המפלגה ולא להקים לה אלטרנטיבה.

זו מול זו התרחשו עתה שתי דינמיקות: אחת שהתפתחה באמריקה ושאפה לשמור על דמותה ומאפייניה הפוליטיים המקוריים של פוע"צ באמריקה ואף לחוקם, ואחת שהתפתחה בארץ-ישראל ושאפה ללכד את הכוחות הפועליים לא בארץ-ישראל בלבד, אלא אף בתפוצות. בספטמבר 1925 הועברה קפא"י בשלמות לידי ההסתדרות,¹¹⁵ והעברה זו חיזקה גם את מגמות האיחוד הארץ-ישראליות וגם את ביטויו של הפלסטינוצנטריזם. מיד לאחריה חודשו הנסיונות הארץ-ישראליים להקים ועד בין-מפלגתי באמריקה למען ארץ-ישראל העובדת.

התייצבות ברורה של שתי המגמות זו מול זו התרחשה באמצע 1926, בישיבת הוועד המרכזי של פוע"צ. אנשי ארץ-ישראל - אברהם הרצפלד ודוד רמז - שבעת ההיא שהו כאמור באמריקה והשתתפו בישיבה הדגישו את הצורך להקים באמריקה ועד למען ארץ-ישראל העובדת שיהיה גוף נפרד ממפלגת פוע"צ, אף שיהיה נתון להשפעתה של המפלגה. מולם התייצבה קבוצת אישים שייצגו את הנאמנות לפוע"צ, ובהם לואיס סיגל, מאיר בראון, שמואל בונצ'יק וחיים פיינמן. הללו טענו שהקמת ועד מעין זה תפגע בפוע"צ, ותחת זה הציעו, כפי שכבר הוצע קודם לכן, לחזק את הוועדה הארץ-ישראלית של המפלגה ואת התמיכה בקפא"י. בסופו של דבר הוחלט לארגן מחדש את הוועדה הארץ-ישראלית של פוע"צ, אך גם להקים עליידי פוע"צ עצמם ועדה קבועה לענייני פועלי ארץ-ישראל בהשתתפות נציגים מחוץ לפוע"צ, ובלבד שהללו לא ייצגו מפלגות.¹¹⁶

דוח ישיבת הוועד המרכזי אינו מביא פירוט מלא של חילופי הדברים שבסופם התקבלה ההחלטה להקים ועדה חדשה זו, אך אפשר לראות בכך מעין נוסחת פשרה, בחינת מצוות אנשים מלומדה, שבאה לרצות את אנשי ארץ-ישראל בלי לפגוע באינטרסים של פוע"צ.

יש להניח שפוע"צ ראו בדרישתם של אנשי ארץ-ישראל ניסיון ליצור באמריקה גוף מקביל להסתדרות, שיהיה נתון להשפעה ואולי אף למרות ארץ-ישראלית, ולכן התנגדו להקמת ועד מעין זה. הנחתו זו נשענת על העובדה שזמן קצר יחסית אחרי אותה ישיבה אורגנה מחדש הוועדה הארץ-ישראלית בהשתתפות כל הדמויות הוותיקות - המלין, גולדשטיין, קרוזו, ובייחוד בונצ'יק,¹¹⁷ ואילו למימוש ההחלטה להקים את הוועדה האחרת לא נעשו פעולות כלשהן.

ואכן, דומה שפוע"צ באמריקה לא טעו באשר לכוונתם של אנשי ארץ-ישראל,

114. 'רעזולוציעס אנגענומען פון דער 15טער קאנווענשאן פון אונזער פארטיי', דער אידישער ארבייטער, 9.1.1925, עמ' 9.

115. החלטות הוועדה לארץ-ישראל העובדת (וינה, 12.9.1925), אפצא"ה, תיק 495.

116. ישיבת הווע"מ, 30.6.1926, אפצא"ה, תיק 516.

117. ישיבת הוועדה הארץ-ישראלית החדשה, 18.8.1926, אפצא"ה, תיק 519.

שכן זו עלתה במפורש ממכתבו של דוד רמו לדב הוז, שבו פרש את תוכניותיהם של אנשי ארץ-ישראל, כלהלן:

אין למרכז פוע"צ עוז לגשת באמונה להקמת הסתדרות לארץ-ישראל העובדת ולסמוך על פעילותם של החברים, חברי פוע"צ, ועל ארץ-ישראל העובדת בתוך ההסתדרות הזאת, ועל כוחה של ארץ-ישראל העובדת. ומשום כך כבדו הבירורים בשלוש ישיבות של הצ"ק [הוועד המרכזי] בשאלה זו. ועם זאת יש כמעט לכולם הרגשה שהצעד הנכון שיש לעשותו הוא - ארגון קבוע לארץ-ישראל העובדת. ואולם חוששים לקרוא לו בשם הסתדרות. ורוצים להטביע עליו דווקא חותם של האופיס לשם כשרות. ... בנינו - סרם נסעו בן צבי וברץ - נועצנו בדבר זה ואנחנו חברי המשלחת ראינו את מרכז השאלה באיש אשר יעמוד במשך השנה הראשונה בראש המעשה [כל ההדגשות במקור].¹¹⁸

מכתבו של רמו השף אפוא בבירור את שתי המגמות - מגמתם של אנשי ארץ-ישראל ליצור באמריקה מוסד מקביל להסתדרות בציון מפורש של השם 'הסתדרות', ומגמתם של אנשי פוע"צ לשמור על פעילותם העצמאית ולהטביע עליה את חותמם, שרמו מכנהו באבק של ציניות 'חותם הכשרות של האופיס'.

למרות כל הדברים האלה החליט הוועד המרכזי של פוע"צ, מיד בסיום המגביות של 1926, להקים ועדה קבועה של פועלים לשם המשך הפעולה.¹¹⁹ אלא שהחלטה זו היתה, לדעתי, אישור בדיעבד של מצב קיים. מגבית ה'געווערקשאפטען' הוכרזה כמגבית של קבע, וגם האינסטנציה הגבוהה שלה, ועידת הפועלים הארצית, עמדה להיות למוסד של קבע. היותו של הוועד שניהל את מגבית ה'געווערקשאפטען' ל'ועד הפועלים הארצי למען הפועלים היהודים המאורגנים בארץ-ישראל' ('נאציאנאלער ארבייטער קאמיטעט פאר די ארגאניזירטע אידישע ארבייטער אין פאלעסטינא') - כפי שכונה מאז 1927¹²⁰ - היה תוצאה של תהליך טבעי ופרי השילוב של התפתחות מגבית ה'געווערקשאפטען' עם תחיהם של אנשי ארץ-ישראל. החלטתם של פוע"צ לתמוך בהקמת הוועד הזה שיקפה ככל הנראה השלמה עם המציאות,¹²¹ והיתה בבחינת צעד נוסף לקראת שינוי צביונם וגיבושם מחדש של פוע"צ באמריקה בתבניות מקבילות לאלה שנוצקו בארץ-ישראל.

הקמתו של 'ועד הפועלים הארצי למען הפועלים היהודים המאורגנים בארץ-ישראל' אכן היתה שלב רב חשיבות בהתפתחות הארגונית שנלוותה למגבית

118. רמו להוז [כלי תאריך, על-פי התוכן מ-1926], אה"ע IV-104-49-1-15.

119. 'באריכט פון צענטראל קאמיטעט', דער אידישער ארבייטער, 21.1.1927, עמ' 17.

120. ראה למשל: באריכט פון דער נאציאנאלער ארבייטער קאנווענשאן פאר די ארגאניזירטע אידישע ארבייטער אין ארץ-ישראל, 2.1.1927, ארויסגעגעבן פון נאציאנאלען ארבייטער קאמיטעט, אפצא"ה, תיק 532.

121. דוח הווע"מ לוועידה ה-16, שיקגו 12-16 באוקטובר 1927, אפצא"ה, תיק 544.

ה'ג'עווער קשאפטען', אבל השפעתה היתה מרחיקת לכת הרבה יותר. הקמת הוועד האיציא את הדינמיקה של ההשפעה הארץ-ישראלית על ההתפתחויות באמריקה, ועוד יותר מזה את הדינמיקה של מעורבותם של אנשי ההסתדרות בהתפתחויות הללו ואת רצונם להשפיע עליהן.

דומה שלהתפתחות זו נמצא ביטוי ברור בדיון נרחב שהתנהל בישיבת הוועד המרכזי של פוע"צ בראשית יוני 1928 בהשתתפותו של שליח ההסתדרות ישראל מרימינסקי. איזויק המלין, שכיהן באותה עת כמזכיר ועד הפועלים הארצי, ייצג בדיון את עמדתו של הוועד הזה, אף שהיה חבר הוועד המרכזי של פוע"צ, והציע לאחד את כל המגביות הארץ-ישראליות תחת הנהלת האיגודים המקצועיים. את הצעתו נימק בטענה שריכוז המאמץ במגבית מאוחדת יש בו ליעיל את גיוס הכספים. כנגדו טען בונצ'יק, איש הוועדה הארץ-ישראלית של פוע"צ, שריכוז המגביות לא זו בלבד שיקטין את הסכומים שייאספו, אלא אף יפגע בארגונים שעורכים את המגביות. הוויכוח הזה מלמד אפוא כי השאלה: כוח פועלים גדול או מפלגה בעלת זהות פוליטית חלחלה עמוק לתוך מפלגת פוע"צ עצמה והיתה לחלק בלתי נפרד מסדר היום שלה, וכי עמדת ההסתדרות התחילה כובשת לה תומכים גם בקרב מי שקודם לכן תמכו בשמירת הזהות של פוע"צ.

שאיפתם של אנשי ההסתדרות כי ויכוח זה יוכרע, גם בגולה, ברוחה של ההסתדרות, ניכרה מדבריו של מרימינסקי באותו דיון עצמו, שבו הסביר שעד כה חילקה ההסתדרות את הארצות לשתי קטגוריות: ארצות שבהן המגביות מתנהלות בידי מוסדות למיניהם, וארצות שבהן הן מתנהלות בידי הוועדים למען ארץ-ישראל העובדת (או מגבית ה'ג'עווער קשאפטען'):

אילו בפולין למשל היינו מתירים למפלגות להתחרות ביניהן באיסוף הכספים, היינו אולי אוספים הרבה יותר. אולם ההסתדרות אינה מעוניינת כי המפלגות היהודיות יתחרו לעיני העולם בעניינים הנוגעים לארץ-ישראל העובדת. הדבר עומד בסתירה למהותה של ההסתדרות שאינה מייצגת מפלגה כלשהי, אלא את כלל תנועת הפועלים המאוחדת. באמריקה הדבר חמור עוד יותר. בפולין יש מפלגות, והן תתחזקנה עוד יותר. כאן אין עוד מפלגות [הדגשה שלי, ר"ר].¹²²

דומה שדבריו של מרימינסקי שיקפו היטב את רחשי לבם של ראשי ההסתדרות ואת שאיפתם לממש את האתגר של ביטול המפלגות גם בקרב הציבור היהודי בגולה בהשפעתם, ואולי אף בהתערבותם.

סיכום

בשנים 1931-1932 התרחשו בתנועת הפועלים היהודית באמריקה שני אירועים שהיו - אמנם באיחור מה - בבחינת התפתחות מקבילה לזו שהתרחשה בארץ-ישראל,

122. ישיבת הווע"מ, 5.7.1928, אפצ"ה, תיק 562.

ונודעה לה השפעה רבה על מעמדם ועל גורלם של פוע"צ באמריקה. הכוונה לאיחוד של פועלי-ציון עם צעירי-ציון באמריקה באוקטובר 1931, ולהקמת הליגה למען ארץ-ישראל העובדת באמריקה ב-1932.

סוגיית הדרך לאיחודם של פוע"צ עם צעירי-ציון באמריקה, לרבות ניתוח הגורמים הישירים והעקיפים שהניעו את שתי המפלגות לנקוט צעד זה, ראויה לדיון מפורט במסגרת מאמר נפרד. לצורך דיוננו ייאמר רק כי אף שיש להניח שרצונם של פוע"צ לנקוט את מהלך האיחוד הושפע גם מגורמים כלליים הקשורים למצבה של יהדות אמריקה ולמצבה של התנועה הציונית באמריקה, ומסיבות פנימיות ארגוניות וכלכליות של פוע"צ, הרי, לדעתי, למגבית הג'עווערקשאפטען' ולתהליכים שנבעו ממנה נודע תפקיד מכריע בהכשרת הקרקע לאיחוד. יתר-על-כן, אפשר גם לומר שהאיחוד היה אחת התוצאות של הדינמיקה שהחלה עם פתיחת המגבית.

ב-1930 התאחדו בארץ-ישראל אחדות-העבודה והפועלי-הצעיר והקימו יחד את מפא"י. עוד במאי 1929, מיד עם חתימת ההסכם בדבר האיחוד בארץ-ישראל, החלו פוע"צ באמריקה לדון בהשפעת האיחוד הזה על תנועת הפועלים היהודית באמריקה ולשקול אפשרות של איחוד מקביל שם.¹²³

האיחוד באמריקה נעשה - כמו האיחוד בארץ-ישראל - עוד לפני איחודן של שתי הבריתות העולמיות, ברית פוע"צ-צ"ס, שפוע"צ באמריקה ואחדות-העבודה היו שייכות אליה, והברית העולמית 'התאחדות', שצעירי-ציון באמריקה והפועל-הצעיר השתייכו אליה. עצם העמדת הנושא לדיון באמריקה בסמיכות להסכמה על האיחוד בארץ-ישראל, ועוד יותר מזה הליכתם של פוע"צ באמריקה בעקבות ארץ-ישראל ולא בעקבות הגולה, הבליטו מאוד את השפעתן הרבה ואת ההקרבה של ההתפתחויות בארץ-ישראל על תנועת הפועלים היהודית באמריקה. השפעה זו היתה פועל יוצא של התהליכים שנבעו ממגבית הג'עווערקשאפטען', והאיחוד בין פוע"צ לצעירי-ציון באמריקה היה אחת מתוצאותיהם החשובות ביותר.

זאת ועוד, שנה לאחר האיחוד התחולל באמריקה אירוע נוסף שהיה המשכו הטבעי של מהלך האיחוד, וגם הוא הושפע מן ההתפתחויות - לא בארץ-ישראל עצמה, אבל ביוזמתה ובניהולה של תנועת הפועלים בארץ-ישראל.

בראשית קיץ 1928 החלה ההסתדרות במאמצים לכינוס קונגרס עולמי של הוועדים למען ארץ-ישראל העובדת בארצות השונות,¹²⁴ וב-27 בספטמבר 1930 נפתח בברלין הקונגרס הראשון של ארץ-ישראל העובדת, שבו הוקמה הליגה למען ארץ-ישראל העובדת. הקמת הליגה גילמה הלכה למעשה את רעיון ביטול המפלגות גם בגולה, וברוח זו יוצגו במועצת הליגה כל גוני הקשת של הארגונים הסוציאליסטיים היהודיים, לרבות האיגודים המקצועיים בארצות-הברית. הליגה היתה אפוא למען 'הסתדרות' בגולה, ועיקר פעולתה - ארגון עבודת ארץ-ישראל.

123. ישיבת הווע"מ, 23.6.1929, אפצא"ה, תיק 588.

124. ד' בן-גוריון, זכרונות, א, עמ' 432.

בוועידה המפלגתית ה־19 של פוע"צ, שהיתה הוועידה השנייה של המפלגה המאוחדת (בולטימור, 14 עד 18 בספטמבר 1932), החליטו פוע"צ-צעירי-ציון על הקמתה של הליגה למען ארץ-ישראל העובדת באמריקה.¹²⁵ הליגה נועדה להיות גוף עצמאי שהחברות בו תהיה פתוחה לאנשי פוע"צ-צעירי-ציון וגם לחברי מפלגות אחרות הקרובים בהשקפתם לרעיון ארץ-ישראל העובדת, וכן למי שאינם חברי מפלגה כלל.

אם האיחוד בין פוע"צ לצעירי-ציון היה אחת מתוצאותיהם של התהליכים שנבעו ממגבית ה'ג'עווערקשאפטען', הרי הקמת הליגה היתה המשך מובהק שלהם, ובעיקר של הקשרים שטווה ברוך צוקרמן בין ראשי ההסתדרות לראשי האיגודים המקצועיים היהודיים המאוחדים, ה'ג'עווערקשאפטען'. הליגה היתה המימוש המובהק של השאיפה להקים בגולה ארגון פועלים בין-מפלגתי שיפעל למען ארץ-ישראל ברוח האתגר של ביטול המפלגות וברוח ההסתדרות.

עם הקמתה באמריקה של הליגה למען ארץ-ישראל העובדת התבטל למעשה תפקידה של הוועדה הארץ-ישראלית של פוע"צ, ולמעשה ניטל מפוע"צ התפקיד העיקרי שביקשו למלא בשנות ה־20: טיפוח האתוס הציוני הארץ-ישראלי בקרב הפועלים היהודים באמריקה.

פוע"צ שבראשית דרכם שקדו על פיתוח דפוסי פעילות של מפלגה בנוסח המפלגות הפוליטיות של יהודי מזרח אירופה, ואף היו בשנים הבאות למפלגה בעלת יומרות בחיים הפוליטיים של יהודי אמריקה, ניצבו עתה בפתחו של פרק חדש בתולדותיהם - שונה ואחר מקודמו.

הקמת הליגה למען ארץ-ישראל העובדת גם הביאה אל שורות תנועת הפועלים הציונית באמריקה - בשנות ה־30 וה־40 - אנשים פרוגרסיבים ליברלים, ילידי אמריקה, שלא היו שייכים לעולם הישן, לתרבות היידיש ולכל מה שייצגו פוע"צ. את השינוי שאירע במפלגת פוע"צ באמריקה היטיב כמדומה לתאר בן הלפרן, מן הבולטים שבראשי הרור השני של פוע"צ באמריקה ופרופסור באוניברסיטת ברנדייס. לדברי בן הלפרן השתנו פניה של מפלגת פוע"צ באמריקה בשנות ה־30, לאחר הקמתה של הליגה למען ארץ-ישראל העובדת. מקומה של האידיאולוגיה המסורתית של פוע"צ התגמד. הסניפים עסקו בעיקר בפעילות חברתית, ועשייתה העיקרית של המפלגה היתה פעילות למען ארץ-ישראל אבל את מלאכת ניווטה וניהולה של הפעילות הזאת עשתה הליגה למען ארץ-ישראל העובדת - לא פוע"צ.¹²⁶

125. דוח הוועידה ה־19, דער אירדישער קעמפער, 7.10.1932, עמ' 6-9.

126. שיחה עם המחברת, תל-אביב 22.3.1988.